

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ФОРМУВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОГО ДІАЛЕКТУ
В ПЕРІОД XVIII-XX СТОЛІТЬ

ПРОВК НОЕМІ НОРБЕРТІВНА

Студент(ка) IV-го курсу

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Українська мова і література)»

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол №96 / 02.10.2023

Науковий керівник:

Острівський Олександр Олександрович,

доктор філософії з галузі знань освіта, педагогіка, доцент кафедри філології

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Завідувач кафедри:

Берегсасі Аніко Ференцівна,

зав. кафедри, доктор габілітований, професор

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2024 року

Протокол № _____ / 2024

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Кваліфікаційна робота

**ФОРМУВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОГО ДІАЛЕКТУ
В ПЕРІОД ХVІІІ-ХХ СТОЛІТЬ**

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студент(ка) IV-го курсу

ПРОВК НОЕМІ НОРБЕРТІВНА

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»

Спеціальність: 014 «Середня освіта (Українська мова і література)»

Науковий керівник:

Островський Олександр Олександрович,

доктор філософії з галузі знань освіта, педагогіка, доцент кафедри філології

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Рецензент: Барань Єлизавета Балажівна,

доктор філософії у галузі «Гуманітарні науки», доцент, доцент кафедри філології

(науковий ступінь, вчене звання, посада)

Берегове
2024

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**A KÁRPÁTALJAI NYELVJÁRÁS KIALAKULÁSA
A XVIII-XX SZÁZAD IDŐSZAKÁBAN**

Szakedolgozat

Készítette: Pirók Noémi

IV. évfolyamos 014 „Középfokú oktatás (Ukrán nyelv és irodalom)”

szakos hallgató

Témavezető: Ostrovszkij Oleksandr, PhD, docens

(tudományos fokozat, cím, tisztség)

Recenzens: Bárány Erzsébet, PhD, docens

(tudományos fokozat, cím, tisztség)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЗАКАРПАТСЬКОГО ДІАЛЕКТУ ПРОТЯГОМ 18-20 СТ.	9
1.1. Період становлення діалекту Закарпаття: історіографія питання	9
1.2. Особливості закарпатського діалекту	16
Висновки до 1 розділу	22
РОЗДІЛ II. ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДІАЛЕКТ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ КРАЮ.....	24
2.1. Художній діалектний світ Юрія Станинця як представника літературної Тячівщини	24
2.2. Діалект у сучасній закарпатській літературі (на основі творчості Павла Чучки).....	35
Висновки до 2 розділу	41
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Діалектна лексика є постійним джерелом наповнення та збагачення сучасної української літературної мови, відтворенням національної ідентичності, місцевого колориту, традицій та звичаїв, специфічних ментальних рис різних регіонів країни. Як відзначає дослідник закарпатських діалектів І.Сабадош, «давно помічено, що старожитні говірки можуть зберегти чимало архаїчних рис, відсутніх у літературній мові, але важливих для відтворення мовної старовини» [33].

Інтерес лінгвістів до вивчення діалектної лексики посилюється наприкінці ХХ століття. Це пов'язано і з потребою забезпечити достовірним матеріалом ті мовознавчі і суміжні галузі, в яких простежується безпосередній зв'язок із відтворенням давнього стану матеріальних і духовних культурних цінностей мовців. Також із тим, що, незважаючи на очевидні зміни у словниковому складі мови, лексична система зберігає такі архаїчні риси, які часто містять більше інформації, ніж «релікти інших структурних рівнів» [18, с.123]. Тож у світлі сучасних подій, де відбувається постійне самоствердження українців як нації, як етносу, вважаємо надзвичайно **актуальним** дослідження діалектної лексики загалом, закарпатської зокрема. Адже «уведення в науковий і культурний простори інформації про говірки та діалектний континуум у цілому, формування позитивної аксіології діалектів як закономірної і важливої форми буття мови – це передумова їх збереження, що є невід'ємним складником екології мови» [9, с. 10].

Поряд із цим, важливим є питання генези, а також розрізнення дефініцій. На цьому акцентують увагу видатні дослідники закарпатського діалекту Й.Дзендзелівський та В.Німчук. Професор Й.Дзендзелівський більше як 40 років проводив дослідження українських діалектів Закарпаття. Вчений є розробником теорії регіональних лінгвістичних атласів та їхньої специфіки, засновником Ужгородської діалектологічної школи. Він детально описав різні лексичні підсистеми мови Закарпаття, такі як млинарство, ткацтво, вівчарство, сільське господарство, спорідненість та свояцтво тощо. Особлива увага професора була зосереджена на вивченні генези діалектних угруповань в Карпатах, походженні окремих (верховинських) говорів, генетичній спільності закарпатських говорів із мовами південно-західного наріччя та іншими українськими діалектами, а також аспектах генези української мови [45, с. 271]. Питання становлення закарпатського діалекту так само вивчав і В.Німчук. Вчений зауважував, що «походження діалекту, говору, навіть говірки висуває майже ті ж проблеми й потребує тих же методів дослідження, що й етнічної мови взагалі. Власне історія діалекту є складовою частиною історії національної мови» [28]. Останнім часом номени діалект та говір синонімізують через узаконення в енциклопедії «Українська мова» [38, с. 53, 125, 189, 196], апелюючи на думку І.Верхратського, що ввів синонімію цих термінів в обіг [4, с. 66]. В.Німчук, з одного боку, акцентував увагу на важливості чітко визначеного глосарію у

діалектології, що підтверджено лінгвогеографічними дослідженнями: «Мовно-територіальні відгалуження української мови мають чотириступеневий характер (далі подаємо їх у порядку зростання параметрів): *говірка* (охоплює особливості живого мовлення одного або кількох поселень) – *говір* (кілька чи багато говірок, які мають спільні риси) – *діалект* (охоплює низку говорів) – *наріччя* (складається з кількох діалектів)» [28, с.19]. А з іншого, теж визначає поняття «закарпатський діалект» рівнозначним до поняття «закарпатський говір» [26]. Тому у роботі так само будемо дотримуватись думки більшості сучасних мовознавців: говір та діалект – синоніми. Щодо поняття діалектизмів, то в енциклопедії української мови подане наступне визначення: «характерні для територіальних діалектів мовні особливості, що кваліфікуються як відхилення від літературної норми» [38, с. 135–136]. В свою чергу В.Папіш зауважує, що слово «відхилення» сприймається неповноцінно, навіть негативно, тож дослідниця пропонує номінувати «діалектизми різновидами національної мови» [30, с. 162].

Також варто зауважити, що Й.Дзензелівський, В.Німчук не відокремлювали закарпатський діалект від української мови, вважали говори Закарпаття окремою мовною течією великої україномовної ріки. І на це вплинула постійна історична експансія на Закарпатський край. А всі інші намагання створити русинську мову та окрему націю русинів спрямовані на розкол української держави [32; 27]. Актуальність цього питання виявляється ще й у тому, що українцям необхідно зрозуміти себе як єдиний національний організм, глибоко вкорінений у багатий спадок праєвропейської культури. На підсвідомому рівні нам доведеться прийняти той факт, що мова, особливо її діалекти та говір, відіграватимуть роль головної спрямовуючої сили духу, що служитиме вічним джерелом позитивної енергії та оберегом для її носіїв. Глибинну енергетику мови можна найповніше відчутти через заглиблення у її праісторію. Мовні реалії, які існують у діалектах, часто мають коріння у віках. Важливо їх визнати, відновити та відродити у національній свідомості.

Діалектологія на початку свого розвитку фокусувалася на порівняльних і, передусім, порівняльно-історичних аспектах. Зараз, коли ареальний підхід стає важливим у багатьох випадках, діалектний континуум часто розглядається як «розгорнута в просторі і часі діакронія мови, яка знаходить відображення в художньому дискурсі» [17, с. 101]. Для спроб відтворити не лише окремі компоненти національної духовної та матеріальної культури (мовних, обрядових, об'єктних), а також їхні структурні особливості та місцеві відмінності, важливий внесок має художній дискурс, особливо якщо він створений відомими митцями даного регіону. Також сучасний мистецький світ робить акценти на автентичності, тож і закарпатський діалект останнім часом звучить як за межами області, так і за межами країни. До прикладу, видання «Varosh»; музичні гурти Rock-N, Hudaki Village Band, Vador, Марина і Компанія, Анця, Чаламада, Триставісім; співачка Аліна Паш та її знаменита «Бітанга»; стендаперка Лера Манзюк та багато інших. Тож для того, щоб мати практичне підтвердження функціонування

діалектної лексики впродовж XVIII-XX століття, ми також звернулися до мистецького світу, до художнього слова. Відповідно **ілюстративним матеріалом** дослідження стали твори Юрія Станинця та сучасного Павла Чучки.

Закарпатські говори ґрунтовно вивчені багатьма науковцями. Це і С.Бевзенко, І.Верхратський, Н.Венжинович, К.Галас, Й.Дзензелівський, Д.Добош, В.Лавер, П.Лизанець, О.Миголинець, В.Німчук, В.Папіш, І.Сабадош, М.Сюсько, П.Чучка, О.Харьківська та інші. На функціонуванні закарпатського діалекту у літературному дискурсі краю акцентували свою увагу О.Лавер, О.Микитюк, Л.Прокопович, О.Харьківська, Я.Мельник та О.Роїк. До прикладу останні через контрастивний аспект вивчали у творчості С.Вінценца та Г.Хоткевича діалектну лексику Карпатського регіону. Тут цікавим є те, що обидва митці не є представниками гуцульського середовища (С.Віценз – поляк, Г.Хоткевич – слобожанин за походженням) [23, с. 123–126]. О.Харьківська, крім дослідження суфіксального словотвору апелювативних іменників в українських говорах Закарпаття [42], вивчала народні порівняння у Словнику закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району І. Сабадоша [41], звертала увагу на функціонування діалектизмів у художньому дискурсі краю, наприклад, у поемі «На границі епох» П.Скунця. Дослідницею були зроблені висновки, що у творах П.Скунця діалектизми виконують стилістичну роль, використовуються для посилення художнього образу, передачі теплих стосунків, опису місцевості та інших елементів [40]. Взагалі щодо нових віх у діалектологічних дослідженнях, то Ю.Грицевич зауважує, що виділено домінуючий напрямок в сучасних наукових дослідженнях діалектологів – це текстоцентризм, зокрема активне використання художніх текстів як ключового ресурсу для отримання лінгвістичної інформації про різні аспекти говірок. Особливу увагу звертають на фольклор. Офіційно зафіксовані та систематизовані етнографічно-фольклорні матеріали мають великий потенціал для подання різнобічної інформації, що визначає багатогранність їх аналізу [8]. Відповідно цікавим у цьому плані є і авторський стиль, де використання діалектизмів є свідомим рішенням автора. Саме напрацювання цих вчених стали **науково-методичним підґрунтям** нашого дослідження.

Метою дипломної роботи є вивчення умов формування та функціонування закарпатського діалекту у XVIII-XIX ст. Ґрунтовна реалізація мети вимагає виконання ряду **завдань**:

- 1) простежити історіографію становлення закарпатського діалекту у XVIII-XIX ст.;
- 2) визначити основні особливості закарпатської діалектної лексики;
- 3) окреслити функціонування діалектної лексики у творчості Ю.Станинця як представника літературної Тячівщини;
- 4) проаналізувати використання діалектної лексики у сучасній закарпатській літературі на основі творів П.Чучки;

- 5) визначити доречність використання закарпатської діалектної лексики у сучасному житті українця.

Предмет дослідження – специфіка становлення закарпатського діалекту у XVIII-XIX ст.

Об'єкт дослідження – закарпатська діалектна лексика у літературному дискурсі краю.

Для реалізації поставленої мети необхідним було використання таких **методів дослідження**: описовий метод (з'ясувати семантичні та функціональні характеристики досліджуваних одиниць); аналіз словникових дефініцій; метод

наскрізного виписування, зіставний метод; контекстуальний аналіз.

Теоретична значущість роботи полягає у систематизації знань стосовно формування закарпатського діалекту у XVIII-XIX ст. та специфіки його застосування у літературному дискурсі краю.

Практичне значення роботи – результати дослідження можуть бути використані для розробки навчальних програм із дисципліни «Література рідного краю», факультативів, поурочних планів, для підготовки студентів до дисципліни «Діалектологія», а також для подальшого вивчення даної теми.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів та підрозділів до них, висновків та списку використаних джерел (46 найменувань). Загальний обсяг роботи – 48 сторінок, обсяг основного тексту дослідження – 44 сторінки.

РОЗДІЛ І
ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ВИВЧЕННЯ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ
ЗАКАРПАТСЬКОГО ДІАЛЕКТУ
ПРОТЯГОМ ХVІІІ-ХХ СТ.

1.1. Період становлення діалекту Закарпаття: історіографія питання

Закарпатський діалект представляє собою архаїчні та складні мовно-територіальні утворення. Різноманіття структури говірок закарпатського діалекту (чи говору) визначається перш за все збереженням численних старовинних автентичних особливостей мови, мовлення та культури українців. Це обумовлено природними умовами життя, відкритістю до різноманітних взаємин (господарсько-економічних, культурних, родинних, міжособистісних) із сусідніми народами. Тривале політичне та мовне підпорядкування Закарпаття неукраїнським державно-адміністративним утворенням, а також мовна політика різних держав, до складу яких входило Закарпаття у різні періоди, суттєво вплинули на мовлення українців-закарпатців, зокрема на лексику, фразеологію, структуру висловлювань та словниковий запас. Жителі цього регіону проявляли високий рівень писемної культури, який підтверджується різноманітними писемними пам'ятками різних жанрів [7, с. 5]. Закарпатський діалект також є невід'ємною частиною туристичної родзинки Закарпаття, він цікавий туристам так само, як наші гори, автентичні страви, термальні та мінеральні води, малі архітектурні пам'ятки, сакури. Подібно до інших привабливостей регіону, закарпатський діалект привертає увагу мандрівників до відвідання різних куточків області, оскільки вони вражають своєю унікальністю через різні мовні особливості.

Й.Дзендзелівський, досліджуючи закарпатський говір, враховував екстралінгвальні чинники впливу на формування діалектної карти краю, а саме: «дані історії колонізації (заселення) досліджуваної території; дані адміністративного поділу, торгівлі: шляхів комунікації та релігійних центрів; історії матеріальної і духовної культури» [45]. Саме таких принципів будемо притримуватись і ми у даному дослідженні.

Отже, формування закарпатського діалекту є результатом історичного впливу, оскільки територія сучасного Закарпаття протягом багатьох століть знаходилася на межі кордонів та входила до різних країн. Внаслідок цього в закарпатському діалекті відображено вплив кожної влади та держави, яка вносила елементи зі своїх літературних мов. Найбільше у цьому діалекті відзначаються угорські запозичення, оскільки протягом останніх кількох століть територія Закарпаття переважно перебувала під владою угорських державних утворень.

Закарпатський говір не є монодіалектом, а розгалужується на багато говірок (боржавська, ужанська, турянська і т.д.). Така особливість, у першу чергу, пояснюється природними бар'єрами. Поселення місцевих мешканців були розділені річками, горами, що не сприяли активній комунікації поміж себе. Відповідно до того і почали виникати своєрідні риси для кожної говірки закарпатського діалекту, що виявлялись на лексичному, фонетичному та морфологічному рівнях. З цього приводу П.Чучка зауважує, що діалектна карта Закарпаття є копією гідрографічної карти краю. Обидві схожі на гребінець: майже через всю область протікає Тиса, а вниз на угорський південь – Боржава, Латориця, Ріка, Тересва, Теремля, Уж, «а з ними і русинська, або руснацька, або українська регіональна жива мова» [25].

Дослідники не знають точно, чи носії волинських та подільських говорів, яких наприкінці XIV ст. привели у складі війська князя Федора Коріатовича (Корятовича), мали вплив на формування закарпатського діалекту. Писемні документи, які фіксують риси говору, збереглися з початку XV ст. Значний внесок у розвиток закарпатського говору зробили такі письменники, як: М.Андрела, В.Довгович і М.Нодь, твори яких написані живою народною мовою.

Як зазначає відомий закарпатський поет та журналіст П.Мідянка, «той діалект, який ми зараз називаємо закарпатським, сформувався у XVIII столітті, коли всі ці діалектизми були письмово зафіксовані, та коли формувалися сучасні літературні мови по всьому світові. До прикладу, у моїй бібліотеці є книга «Деловая письменность русинов XVIII века», і там все це є. Закарпатський діалект має слов'янську та українську лінгвістичну основу, але він не є однорідним, і шарується на багато говірок» [25]. Це зауважує і В.Німчук: «Студії над пам'ятками, у яких зафіксовані особливості мовлення закарпатців у XVI–XVIII ст. переконують, що основні відмінності закарпатського діалекту від інших територіально-мовних систем, напевне, склалися до кінця XVII – початку XVIII ст., які (системи) теж на цю добу консолідувалися» [28, с. 34-35]. Починаючи з XVII – XVIII ст. із закарпатським діалектом працювали граматисти М.Лучкай, А.Волошин, І.Гарайда, лексикограф Л.Чопей та ін. Ще у 1830 році Михайло Лучкай у книзі «Grammatica slavo-ruthena» описав фонетичні та морфологічні аспекти закарпатського діалекту. Цікавими є праці професора О.Броха, який вивчав південно-карпатські говірки, особливо їх фонетичну своєрідність. Варто зазначити, що в XIX ст. зона закарпатського говору скоротилася за рахунок сусідніх мов, переважно словацької та угорської. Саме тому часові межі нашої розвідки розпочинаються XVIII ст.

Дійсно, щодо книги «Деловая письменность русинов XVIII века», то там, крім особливостей закарпатського говору, історичних умов, за яких він формувався, зазначено, що у Польщі та Литві, крім латинської мови, у канцеляріях та нижчих установах вживалася і «західно-руська» мова. Основу «західно-руської» мови складала західноукраїнська ділова мова, в якій тільки наприкінці XVI століття переважали білоруські особливості. Офіційною

мовою Угорщини була латинська, адміністрація деяких комітатів використовувала і угорську мову. На Закарпатті русинські дворяни були зосереджені у великій кількості лише у комітаті Мараморош. Вони склали першу пам'ятку офіційної писемності Закарпаття – Грушевську грамоту 1404 року [46]. Отже, як бачимо, від самого початку фіксації на письмі діалектних особливостей Закарпаття їх не відділяли від української мови, не виокремлювали русинський язык. Тому вважаємо доречним уточнити й історичні фактори впливу на формування закарпатського діалекту, а відтак заодно прослідкувати, коли і як виникла ідея русинського языка, та чому є така велика кількість росіянізмів.

Взагалі XVIII ст. сучасні історики вважають періодом спокою та розквіту краю відносно до попередніх часів. Закарпаття аж до початку XX ст. належало австрійським Габсбургам, адміністративні зміни були лише формальні, відповідно до того, як конституційно змінювались монархії. Протягом тривалого історичного періоду ця територія мала політичне та економічне підпорядкування Королівству Угорському, Австрійській монархії та Трансільванії. Територія Закарпаття була фактично ареалом проживання етнічних русинів-українців, де панувала народна жива розмовна мова, часто незрозуміла жителям сусіднього регіону. Релігія превалювала до грекоправослав'я. Основу економіки Закарпаття становило обширне володіння землі у формі магнатських латифундій. Після невдалих зусиль угорської шляхти у визвольній боротьбі проти австрійського панування під керівництвом Ференца II Ракоці в період з 1703 по 1711 роки маєтки учасників повстання були передані новим німецьким урядовим власникам. Найбільші земельні володіння Ференца II Ракоці з центром у Мукачевому стали власністю німецьких Шенборнів. Створена ними величезна Мукачівсько-Чинадіївська латифундія складалась із 152 сіл, 4 міст та 15 присілків, що нараховували 14 тисяч жителів. Шенборни та інші нові землевласники почали заселяти свої маєтки німецькими колоністами, які отримували земельні ділянки, а також луки на умовах договору, але залишаючись при цьому вільними. Німецькі колоністи звільнялися від обов'язків на 10 років, були освіченими, зустрічались лікарі, священики, вчителі. Так поміж місцевого населення почали поширюватись і німецькі слова.

У магнатських латифундіях селяни були в повному кріпосному підпорядкуванні землевласника. Навіть право на шкільну освіту для своїх дітей мали лише з дозволу власника. З метою стабілізації соціально-економічного становища в Угорщині та на Закарпатті Марія-Терезія і Йосиф II вживали заходів для регулювання таких відносин. Незважаючи на опір шляхти, у 1767 році уряд розпочав проведення так званої урбаріальної реформи («урбарій» – перелік), згідно якої панщина скорочувалась до 1-2 днів на тиждень, а урбарій визначав соціальний статус селян залежно від розміру наділу землі, розподіляючи їх на кріпаків з наділом та желярів (наймитів). Урбарій також регламентував обов'язки селян, зокрема, сплату

дев'ятини, десятини, військового податку, утримання шляхів, а також збори на користь церкви і т.д. [6]. Це таки дало деякі результати та трохи облегшило життя селян.

Також Марія-Терезія була налаштована на подолання неписьменності у краї. Тоді стан освіти був катастрофічним. Кількість вчителів народних шкіл в Угорському королівстві була удвічі менша, ніж кількість населених пунктів. У руських селах взагалі не було шкіл, хіба так звані дяківки. Угорські села та містечка завдяки реформатським общинам мали школи, але там на одного вчителя припадало аж 300 учнів. Тож є очевидним, що збагачення словникового запасу закарпатців відбувалось лише через усне мовлення, оскільки читати вони не вміли.

У 1773 році Марія-Терезія припинила діяльність ордену єзуїтів, під порядкуванням котрого перебувала вся шкільна освіта в монархії. Все його майно було передано у фонд освіти, що відкрило двері для початку реформи шкільної системи. Так було утворено Ужгородський шкільний округ, що об'єднував комітати Унг, Берег, Угоча та Мараморош. Були створені 4 типи шкіл: сільські однокласні з одним вчителем; тривіальні, де викладали читання, письмо і рахунок рідною мовою; міські «нормальні» з трьома педагогами, які готували вчителів для тривіальних шкіл за 4 роки; середні з трьома видами – нижчою (граматичною), гімназією (з класами поетики і риторики) та академією як перехідною ланкою між гімназією і університетом. «Латинські школи», які включали 3-річні граматичні і 2-річні гуманітарні, що утворювали гімназію, також були частиною середньої ланки. Тут, крім латини, німецької і угорської, викладалися основи «руської мови» (не російської), закон божий, арифметика, історія, географія, «природна історія» (природознавство), геометрія, фізика. Випускники могли викладати в середніх школах всіх типів. У королівстві був лише один університет. Обов'язковим стало навчання всіх дітей від 7 до 13 років [39].

За реалізацію шкільної реформи на Закарпатті відповідальність була на владі Андрію Бачинському. Фінансування шкіл у перспективі було покладено на громади та маєткових місцевих дворян. Єпископ Андрій, добре розуміючи бідність своїх приходів та общин, сумнівався у можливості виконання такого наказу. Однак він виявив себе вправним дипломатом і, у 1778 році, уклав угоду з представником намісництва в Братиславі щодо виділення в кожній парохії для учителя 6 кадастральних угрів землі, забезпечення житла та шкільної будови. Власники доміній та інших великих земельних маєтностей, а також королівська адміністрація мали надати землю. Ця угода була реалізована в комітаті Берег, де реформатори дійшли згоди з графом Шенборном. Держава взяла на себе забезпечення земельних наділів під школи в комітатах Унг і Мараморош. Однак угорські поміщики в Угочі виявили опір щодо забезпечення вчителів. Слабке фінансування призвело до того, що навіть часткова реалізація шкільної реформи в руських селах тривала понад 20 років. Зокрема, батьки часто відпускали своїх дітей до шкіл лише під загрозою штрафів. Як результат, більше половини населення залишалось неграмотним [39].

Та, незважаючи на усі перепони, саме завдяки активному учаснику верхньої палати сейму, доктору богослов'я, видатному діячу, політику і просвітителю А. Бачинському Ужгород став культурним центром краю. Саме о. Андрій сприяв розвитку науки та літератури, підвищив соціальний статус греко-католицького духовенства, добився автономії Мукачівської єпархії і впровадив низку реформ. Крім того, Бачинський переніс Мукачівську богословську школу до Ужгорода, перейменувавши її в Королівську єпархіальну семінарію (1778), при котрій було відкрито підготовчу школу-інтернат «Алумнеум» і отримав право навчання закарпатської молоді в кращих університетах. Під керівництвом Бачинського освіта на Закарпатті досягла найвищих показників серед усіх українських земель на початку ХХ століття. Як освічена та культурна постать за європейськими стандартами, він заклав основи національного розвитку краю, захищаючи право на навчання рідною мовою (в рамках освітніх реформ Марії-Терезії) і наставляючи священників: «[наше завдання - допомогти] зберегти нашу материнську мову, письмо і національність» [1]. Також Бачинський сприяв підвищенню рівня освіти в місцевому населенні і формуванню нового інтелектуального прошарку. Його вихованці, які здобули вищу освіту за кордоном, внесли вагомий вклад у культурне життя регіону. В умовах розквіту мистецького і наукового життя та національного піднесення виникла нова «руська» література (засновник – В.Довгович), мовознавство, словесна фольклористика та історія «карпаторусів» (фундатор – М.Лучкай). Були закладені основи для етнографії та досліджень «карпаторуського наречія» (І. Фогорашій). На Закарпатті склалася унікальна ситуація: національним розвитком краю опікувалося прогресивне духовенство, оскільки українці (з деякими винятками) отримували лише богословську освіту в той час [21, с. 30].

Після невдачі Австрії у конфлікті з Пруссією у 1866 році виникла нова держава – Австро-Угорщина. У 1867 році в імперії Габсбургів був впроваджений дуалізм, що призвело до створення самостійного Угорського королівства, де угорці отримали статус повноправних правителів. На відміну від Галичини і Буковини, які, відповідно до Конституції 1867 року, стали окремими автономними областями із своїми сеймами (органами місцевого законодавства та самоврядування), Закарпаття безпосередньо входило до складу Угорського королівства.

На початку ХХ століття Закарпаття, населене українцями, було бідним сільськогосподарським регіоном з обмеженою промисловістю. У гірських районах, де було небагато орних земель, селяни пасли худобу на високогір'ї та займалися рубкою деревини. Спостерігалася значна еміграція до Америки. За даними офіційної угорської статистики на 1910 рік, кількість українського населення Закарпаття становила 472 тис. осіб [18].

Після розпаду Австро-Угорщини в 1918-1919 роках утворилося декілька нових держав, включаючи Чехо-Словаччину. На Паризькій конференції у Сен-Жерменському

договорі (10 вересня 1919 року) передача Закарпаття Чехословаччині була легалізована, залишаючи йому гарантований статус автономії.

Згідно з Сен-Жерменським договором 4 червня 1920 року, територія отримала назву «Підкарпатська Русь» і увійшла до складу Чехо-Словаччини. Чехо-Словаччина розділила територію на 14 районів. Після припинення незалежності Чехо-Словаччини 15 березня 1939 року, на Закарпатті оголосили про утворення незалежної держави – Карпатської України, з Августином Волошином на посту президента. Але 18 березня 1939 року угорські війська ввійшли на територію, ліквідували незалежність і анексували Закарпаття. Після окупації Червоною армією в жовтні 1944 року, на Закарпатті було створено перехідне державне утворення, Закарпатську Україну, за сприяння радянської військової адміністрації. Спочатку це утворення формально входило до складу Чехословацької Республіки, але в 1945 році, згідно з мирним договором між ЧСР і СРСР, стало частиною Радянської України.

Та, незважаючи на зацікавлення «руською мовою», між інтелігентними прошарками краю залишались розбіжності у поглядах. Жива народна мова вважалась мовою простолюду, або ж придатною лише для розмови. Тому дуже довго в офіційних документах, художній літературі використовували або церковнослов'янську (вплив релігійної освіти), або ж панівну мову тієї країни, у володіннях котрої було Закарпаття (угорську, чеську, словацьку, угорську чи німецьку, в середині ХХ ст. – російську). Літературна спадщина на Підкарпатській Русі, представлена граматами Коцака, Фогорашія, Лучкая та першими роботами Духновича, базувалася на концепції церковнослов'янського коріння літературної мови. Тобто жива народна мова – це мова спілкування, вони не заперечували її дослідження, але мова письма – церковнослов'янська. Потім, на початку 50-х років, домінував погляд, що літературна мова повинна ґрунтуватися на живій народній мові, що стало загальноприйнятою ідеєю. Почався активний розвиток українсько-закарпатської літератури. Однак на тлі цього виникла нова концепція російської як літературної мови Закарпаття. Яким чином це відбулося? Українська література та її першопрохідці, такі як І.Котляревський, Г.Квітка-Основ'яненко, Т.Шевченко, ще не були широко відомі, і на Закарпатті про їх творчий доробок практично не знали. У той час російська літературна мова в першій половині ХІХ століття завдяки творчості О.Пушкіна, М.Гоголя, І.Тургенєва досягала найбільшого поширення в своїй історії. І в Закарпатті почався зворотний від українізації народної (діалектної) мови процес – активне використання російських слів. Звичайно, що проросійські активісти та православні служителі московії (свідомо із малої букви. – Авт.) це всіляко підтримували та підігрівали. До прикладу, проросійський вихідець із Закарпаття М.Котрадов давав аж цілі інтерв'ю про «ужгородській рускій язык»: «Мы пишем по русски, так як пишет разумнійшая, образованнійшая и больша часть русского світа, а письма свои и заграничныи читаем по выговору нашего народа. Оттуду происходит, что наш рце підтверджує Є.Сабов, який говорить, що в шістьдесятих та сімдесятих

роках підкарпаторуська молодь вчилася й говорила літературною мовою: «в Пряшеве – по-пряшевському, а в Ужгороді – поужгородському произношенію» [37, с. 73].

Звичайно ж, що таке зросійщення та русофільські позиції викликали протести та зародження нового руху – народовського. Варто зауважити, що у Закарпатті цей процес зародження розтягнувся не на один рік (1860-1890 рр.). Основна ідея цього руху була у ідентифікації закарпатських угрорусинів як українців, а закарпатського діалекту як української мови. Першими представниками цього руху стали А.Крालицький, І.Дулішкович, Л.Чопей, Ю.Жаткович та інші молодші послідовники. Спочатку народовський рух був дуже малочисельним, а також не мав жодних політичних намірів. Ситуацію змінила Перша світова війна, почалася більша просвітницька робота поміж населення, та й підвищення освіченості простого народу змушував їх до мислення: «Хто ми є і чийого роду?» [22].

Щодо ідеї русинства та русинської мови як окремої та незалежної від України, то багато дослідників, що вивчали це питання, єдиногосно стверджують, що до початку розпаду СРСР ніхто про русинів як націю не говорив. З цього приводу М.Носа зауважує, що «попри все це широкому загалу ж допоки невідомі ніякі справді наукові праці мовознавчого, історичного, археологічного, антропологічного, етнографічного чи етнологічного характеру, які б переконали в тому, наприклад, що я не українець. Адже те, що я русин, в мене заперечень не викликає, для мене поняття русин і українець ідентичні, як для угорця – мадяр, румуна – волох, німця – германець, чеха – богемець, француза – гал і т.д.» [29, с. 69]. Тож є очевидним, що ця тема була запущена як причина для розколу закарпатців, тому що так легше знищувати нації. Як бачимо, політика «сусіда» не змінилась і зараз, у прогресивному та гуманному ХХІ столітті.

Щодо стану закарпатського діалекту у ХХ столітті, то, як зауважує П.Мідянка, почався зворотний процес – олітературнення діалектної лексики, багато слів стають архаїзмами та історизмами, особливо гунгаризми, але й багато виникає російського суржика, що значно засмічує мовлення закарпатців: «Сьогодні можемо говорити про певне нівелювання того первинного діалекту, який існував колись. Сьогодні він уже став значно олітературненим – під впливом ЗМІ, школи, літератури. Цей процес олітературнення був найбільш динамічний в період «совка», коли йшло не просто олітературнення діалекту, а його зросійщення» [25]. І лише останні два роки почалась справжня боротьба за власне, ідентичне, самобутнє. Завжди дивувало, чому більшість українців скептично ставились до говірок, навіть насміхались, бо «село», а російську так радо приймали як щось із категорії моди та престижу. Надзвичайно тішить, що останні роки ця мода змінилась на використання діалектної лексики як родзинки у шоу, скетчах, літературі. Водночас, за словами Павла Чучки, сучасні дослідження закарпатських говірок виявляють недостатню системність, а також відсутність бажання дотримуватися певної традиційності в діалекті. Тобто, є тенденція вводити в нього чужі слова,

зокрема російські, які ніколи не були характерними для української чи інших мов. Ці російські вислови, такі як «конечна», «пожалуйста», хоч і формували закарпатський діалект, але вони виявляються відсутніми у вживанні в інших українських мовах. Отже, реально спостерігається інша системність – спроба вилучити з закарпатського діалекту елементи української літературної мови та замінити їх штучними, нетиповими лексемами [25].

Отже, ця коротка історична довідка пояснює екстралінгвальні чинники формування закарпатського діалекту. Звичайно, що найбільша кількість у говорі саме угорських запозичень, адже Закарпаття майже 800 років було у підпорядкуванні угорців (з XI ст.), а потім уже відповідно німецькі, чеські, словацькі, румунські. Кількість цих запозичень збільшується відповідно до сусідства із певною державою. Загалом, П.Чучка зауважує, що «якщо коротко відповідати на запитання, що таке закарпатський діалект, то нічого особливого з українською мовою тут не сталося, лише те, що вона на пограниччі постійно вступала і вступає у взаємозбагачуючі процеси з мовами сусідів, своєрідну мовну дифузію» [25].

1.2. Особливості закарпатського діалекту

Закарпатський (середньокарпатський, підкарпатський, південнокарпатський) говір належить до групи найархаїчніших говорів карпатської групи діалектів південно-західного наріччя. Ареал його поширення – долини південних Карпат і правий берег річки Тиси, а точніше на захід від річки Шопурки та нижньої течії річки Кісви (Рахівський район) до словацького кордону (Закарпатська область), а потім – Східнославацький край до річки Ціроки (Словаччина) [10, С. 585].

Важливо відзначити, що подібні мовні варіанти також існують у деяких українських селах Румунії, зокрема в районах, розташованих вздовж річок Вишава та Руськова. Закарпатський діалект на сході межує з гуцульським говором, на заході – з лемківським говором, на півдні – з румунською, угорською та словацькою мовами, а на півночі – з бойківським говором.

Внаслідок історичних обставин закарпатський говір не є однорідним, відзначається діалектною різноманітністю через історичні впливи. Згідно з дослідженням Й.Дзензелівського, ця різноманітність на лексичному рівні більше виражена в південній частині ареалу порівняно з говорами північних районів (верховинських). Це пояснюється тим, що «говори південних районів зазнали більшого іншомовного впливу» [13, с. 12].

Діалектологи виділяють чотири групи закарпатських говірок: 1) східнозакарпатські говірки (тересвянсько-річанські, східномарамороські, марамороські); 2) центральнозакарпатські (надборжавсько-латорицькі, березькі, боржавські); 3) західнозакарпатські (ужансько-лаборецькі, ужанські й східноземплинські); 4) північнозакарпатські (верховинські) [3, с. 227; 12; 26]. Цей поділ в основному ґрунтується на

фонетичних особливостях (рис. 1.1). Крім фонетичних, В.Німчук виокремив також морфологічні та синтаксичні (рис. 1.2). Щодо лексичних особливостей, то вони фіксуються у словниках окремих говірок, чи наукових розвідках, наприклад, у словнику говірок с. Сокирниця І.Сабадоша [34], у статтях М.Кондора про говірки с.Холмовець [19] і т.д.

Морфологічні особливості закарпатського говору [14]:

I. Іменники:

1) слабкому розмежуванні закінчень твердих / м'яких основ, котре у багатьох говірках навіть відсутнє («вôдôу – зимлôў, волôви – кôн'ôви, колачови; волôм – кôн'ôм»);

2) іменники у родовому відмінку множини мають закінчення -и («кôни, л'удî»);

3) іменники жіночого роду I відміни у м'якій та мішаній групах мають давню флексію -и у давальному та місцевому відмінках («земли» / «на землі»), в свою чергу іменники чоловічого роду I відміни у деяких говірках мають

4) паралельні закінчення II відміни або лише ці останні (дав.в.одн. «стáрôс'ц'і, стôростови, Вôлôд'ови», ор.в.одн. «стáрôстоў, стáростом», місц.в.одн. «на стáростови, Вôлôд'ови», давв.мн. «стáрôстÿм», іноді назв.мн. «старостôве» і місцв.мн. «на стáрôс'т'ix»);

Фонема заднього ряду /i/, що може мати різне походження: від праслов'янського *у («сын» < *synъ); від праслов'янського редукованого *ъ у сполучі після /р/, /л/ у слабкій позиції («дрыва» («дрова») < *dъrъva), на місці редукованого *ъ перед /й/ < *i («зыйти» < *zъiti). На більшості ареалу закарпатського говору фонема /ы/ зберігається й після задньоязикових приголосних (гынути, ломагы («ломаки»), кыснуги, хыбрый).

- Континуантом (продовженням) праслов'янської фонемі *i є передньо-середня фонема /и/ (мілий).
- Континуанти етимологічного «о» в новозакритих складах: «у» в східних та західних говорах «вус „віз“», «ў» в центральних «вўс». У крайніх північних говорах, перехідних до бойківських, «о» в новозакритих складах перейшов в «і» «віс».
- Відкритий характер фонемі «о» перед складами з голосними о, а, е «око, корова»; перед голосними і, ў, у та м'якими приголосними виступає її позиц. варіант закритий /Ѡ/ «ў оц'і, огўрок, кобжўх».

Приголосний «г» на місці «д» у праслов'янських сполуках тл, дл > гл > г у дієслівних формах минулого часу «пл'уг, пл'ўг „плів“, мйуг „мів“, привйўг, привўг „привів“, збўг *zъboъ > „поколов рогами, пободав“».

- Збереження «а» після м'яких приголосних та шиплячих «т'агнўти, йавур / йавўр; час».
- Звуження е в и, незалежно від наголосу, перед голосними і, ў, и та м'якими приголосними «пёршый, -а; пірші — множині, піршўў „першій“; дин' „день“».
- Збереження м'якості приголосних «р» та «ц» в усіх позиціях «р'абьй, типір' „тепер“»; в частині говірок, зокрема центральних, «ц», «р», «з», «с» диспалаталізувалися перед і < ѣ, є «цільй, ріпа, сім, на нозі».

Континуантом праслов'янської фонемі *ѣ («ять») є /i/ (д'іло, т'ін'). У деяких говірках в позиції перед ў фонема /i/ (< *ѣ) переходить в «ў» (лабіалізований [i]): д'ўўка, хл'ўў.

- Континуант /i/ праслов'янського *е в новозакритому складі – через «новий ять» (бс'ін', піч). Але в деяких позиціях, зокрема в складах, після яких занепає давній «ъ», виступають 'у, 'ў «мн'ўт „мед“, т'ўтка, прин'ўс, привйўх „привів“; мн'ўт, т'ўтка, прин'ўс, привўх».
- Приголосний «л» має препалатальний характер — л. («европейський л») перед усіма голосними «л.ипа».

Наявність у багатьох говірках асимілятивних змін приголосних: н'с'к > н'ц'к «пáн'ц'кый», рл > лл «челлэный „червоний“», дл > лл «пўлльй „поганий“», дн > нн «пуннимáти „піднімати“», бм > мм «уммьáти „обмити“».

- Асиміляція «и» до «і», без пом'якшення поперед. приголосного «сін'ый – сін'і».
- Перехід початкового наголошеного «о» в у, ў «на ўріс'і „горіс“».
- Збереження в багатьох словах «и» на початку слова «иглá».
- Збереження м'якості «ч» в більшості центральних та західних говірок «ч'ўти».
- Відсутність протетичних приголосних у багатьох говірках «ўлиц'á, дріх».
- Вторинний «н» після історично м'якого «м» перед а < є «с'імн'á».

Іменники середнього роду з давнім формантом -ѣ характеризуються чергуванням приголосних в основі, відсутністю їхнього подовження, безвинятковим переходом є > і у дериватах від дієслів із суфіксальним -и-, кінцевим -á «вджінá „возіння“, хбжін'á».

- Вторинний «л'» після історично м'якого «в» > «ў» «здорбўл'á».
- Занепад ў < в перед у, ў < о в новозакритому складі «вуц'á, (в)уц'á „вівця“».
- Замкнений характер «н» перед к, г «мáлйн'кый».

Рис. 1.1. Фонетичні особливості закарпатського діалекту [14]

5) закінчення -ови (-'ови, -еви) (чѠлѡвѣкови), іноді -у (-'у) «чѠлѡвѣку» в іменників II відміни в давальному відмінку однини зі збереженням континуанту давнього закінчення омъ > -ум, -ўм, -ім (вѡлум, вѡлўм, вѡл'ім);

6) іменники твердої групи II та IV відмін в орудному відмінку множини мають давню флексію -ы («з вѡлы́, пуд вѡрѡты»), у місц. — -іх < -Ѣхъ («на вѡл'іх, на вѡрѡт'іх, на тил'áт'іх»);

7) верхньонадборжавські говірки мають архаїчну флексію -е в іменниках III відміни у родовому відмінку однини («сѡле, цѣркве, л'убвѣ»);

8) деякі іменники м'якої групи II відміни множини у давальному відмінку мають флексію -ом («л'уд'ом, двір'ом»), в місцевому — -ох («на кѡн'ох, л'ўд'ох, грўд'ох»);

9) іменники у називному відмінку множини мають флексію -ове («сынове»), також у непрямих відмінках частково зберігається *ов* («старостѡвѹ; старѡстѡвѹм, кумѡвам; з кумѡвами»);

10) іменники IV відміни в орудному відмінку однини мають флексію -'ат'ом, -'атом («тил'ат'ом, тил'атом»);

11) давні основи на приголосний мають архаїчну флексію -е («камене, тил'ате дне»).

II. Прикметники та пасивні дієприкметники минулого часу середнього роду:

1) збережена нестягняне форма -оіе («дѡброіе»), а вздовж р.Уж -оі («дѡброі»);

2) вищий ступінь порівняння утворюється або за допомогою -'ый (-'ий) < -їь (ширїй, молѡжїй < молѡджїй), або ненаголошеної частки май «май велїкїй» (вищий ступінь), наголошеної «маївеликїй» (найвищий).

III. Числівники: найпоширеніші форми йедѣн, двї (ж. і с. р.), диѹйаддс'ат («дев'яностѡ»), двїста, двїсто, двѡсто, двайѣ, трийѣ, чотырѣ, двѡме, тр'ѡме, чотыр'ѡме, пу(ѹ) четверта, пѹ(ѹ) четверта («три з половиною») і т.д.

IV. Займенники:

1) для говірок характерні енклітики у родовому, знахідному та давальному відмінках (с'а «себе», н'а < мн'а «мене», т'а «тебе», го «його», йї «її», на ню «на неї», ми «менї», ти «тобі», му «йому»);

2) 2 та 3 особи мають стягнені форми н'а < мн'а «мене», т'а «тебе», го «його», йї «її», на ню «на неї»;

3) використовуються питальні займенники тко, ко («хто»), што.

V. Дієслова:

1) давні інфінітиви («говорїти», «печї»);

2) у центральних і західних говірках «й» переходить у «в» у I особі однини та в III особі множини теперішнього часу, що мають основу -а («знѡву, дѹмавут'»);

3) III особа однини та множини у теперішньому часі, II особа у наказовому способі мають флексії -т (східні, північні та окремі центральні говірки – «хѡдит, хѡд'ат, ход'їт») і -т' (решта говірок);

4) зміна «д» на «ж» (східні і центральні говірки – «хѡжу») та на «дж» (західні і північні – «сїджу»);

5) 2 та 3 особи мають стягнені форми (-айе- > -ае- > -а-: «дѹмаш», «думат', думат»);

6) форми умовного способу творяться через додавання часток («писѡѹ бим, бим; писѡѹ бис', бис'; писали бисме, бис'ме тощо», быхъ «даѹ быхъ»);

7) Особові частки в I і II особи однини і множини в минулому часі мають особові частки, що є модифікованими формами праслов'янського перфекта (*ходів-им, ходів-ем, ходіла-м; ходів-ис', ходів-ес', ходіла-с'; ходіли-сме, ходіли-с'ме, ходіли-сте, ходіли-с'те*).

У наголошенні діалектизмів можна виокремити три основні акцентні явища: парокситонезу (*а`гош, а`дрес, ко`ний, в кі`но і т.д.*), пропарокситонеза (*си`рота, при`дане, ба`бран`є, фі`нджата і т.д.*), окситонеза (*газда`, жона`, римі`нь, лигі`нь і т.д.*).

Хоча різкої межі між закарпатським діалектом та сусідніми діалектами немає, варто зазначити, що у говорі є ознаки перехідності. Зокрема, східнозакарпатський має елементи адаптації до гуцульського говору ([ы] > [ы]). Між закарпатським та бойківським говорами є чітка межа, в деяких північнозакарпатських говірках є деякі переходи до бойківських (зміна [о] > [и], [л] > [љ] у кінці складу і т.д.) [14].

В.Німчук відзначав, що закарпатський діалект зберігає давні риси фонетики, граматики, лексики та має багато нових ознак, які з'являються внаслідок внутрішнього розвитку відносної ізоляції за Карпатами і політичної відстороненості.

Вираження присвійності за допомогою особових займенників у формі давального відмінка *отиц' ми* («мій батько»), *ма́ти ти* («твоя мати»), *д'ідик нам, сус'ідїї нам* («нашого сусіда»), *ма́тери твою́* («твоїй матері»)

Паратактичні конструкції *будешж го сто рас просити и (та) ни пї́де; кўпл'уц'ц'а д'іти тай со́нце ни грї́е*

Знахідний відмінок з інфінітивом *чуї́ го с'мї́я́тис'а* («чув, як він сміявся»)

Конструкції з прийменником *на замість по* (*иду на вѳду, на грї́бы*)

Порівняльні конструкції з сполучником *ги* (*май висо́кій /ги уті́ц' му*)

Вживання дієприслівників для вираження умови, *Причини явища* (*мѳзѳл'і ми с'а начинили, дры́ва́ рубáйучи*)

Рис. 1.2. Синтаксичні особливості закарпатського діалекту [14]

Закарпатські говори є частиною української мови, так само як лемківські та бойківські говори, а також говори інших регіонів України. У своєму багатовіковому розвитку вони

пройшли ті ж мовні процеси і еволюцію, що й інші українські діалекти та говори. Незважаючи на свою специфіку, закарпатські говори мають українську мовну структуру. Й.Дзензелівський виокремлює в закарпатському діалекті 20 загальноукраїнських мовних рис (див.табл. 1.1), що є історично та природно виправданими.

Таблиця 1.1

Загальноукраїнські мовні риси у закарпатському діалекті [12, с.166].

1.	Етимологічні <i>o, e</i> в новозакритих складах заміщуються звуками іншого творення (<i>i, y, y</i> та ін.)	11.	Лабіалізація <i>л > у</i> : (шовк, ходив)
2.	<i>ѣ > i</i>	12.	Африката <i>ц</i> зберігає м'якість у суфіксах <i>-ець, -иця</i>
3.	<i>i > u</i>	13.	Пом'якшена вимова колишнього твердого <i>с</i> у суфіксі <i>-ськ-</i> (< <i>-ьск-</i>), те ж з <i>ц</i> у його варіантах <i>-зьк, -цьк</i>
4.	<i>ѧ > y</i>	14.	Чергування <i>i з ѣ, y з e</i>
5.	<i>Ѧ > a</i>	15.	Збереження окремого відмінювання іменників с. р. типу <i>теля, ім'я</i>
6.	Ненаголошене <i>e</i> наближається до <i>u</i> , а ненаголошене <i>u</i> до <i>e</i>	16.	Флексія <i>-o</i> замість <i>-e</i> у наз., знах. іменників типу <i>жит'а</i>
7.	Лабіовеляризація <i>e > o</i>	17.	Інфінітив оформлюється афіксом <i>-ти</i>
8.	Втрата м'якості приголосних перед <i>e, u</i>	18.	Східнослов'янський неологізм <i>сорок</i>
9.	<i>h > g</i>	19.	Втрата <i>-ть</i> у 3. ос. од. і мн. дієслів I дієвідміни (<i>він несе, читає</i>)
10.	Як наслідок морфологічної асиміляції збереження секундарного <i>o</i> (< <i>ѡ</i>): род. одн. <i>моху, лоба, рота</i>	20.	Така ж, як і в інших говорах південно-західного наріччя, трансформація форм колишнього перфекта (<i>ходивим, ходилис'те</i>)

Оцей зв'язок говірок закарпатського діалекту із українською мовою остаточно підтверджує, що ніякої русинської мови в Закарпатті не існувало і не існує. Такою політичною пропагандою займаються ті особи, котрі абсолютно нічого не знають щодо генези української мови та діалектів України.

Деякі прибічники русинства диференціюють русинську мову до східнослов'янської групи та прирівнюють до української, білоруської та російської. Існують погляди, що русинська мова має більше спільних рис із російською, ніж із українською. Українці й білоруси, безумовно, добре розуміють один одного (84% спільних слів), що є вкрай зрозумілим – обидві мови виникли на території Київської Русі і є родичами. Питання із російською мовою є складнішим, хоча українці без підготовки можуть спілкуватися із росіянами (спільна лексика – 63%). Обґрунтованість відсутності визнання окремої русинської мови зауважили мовознавці як у минулому, так і в сучасності. Тим, хто переконаний в

існуванні такої мови, може бути корисним звернутися до порівняльного мовознавства та порівнювати закарпатські говірки з російською та українською мовами. Щодо схожості деяких закарпатських лексем і граматичних форм з російськими, це можна пояснити тим, що наші предки були відірвані від України протягом тривалого періоду, і в мові збереглися численні архаїчні вирази. Українська нація почала формуватися в VI-IX столітті, і в часи Київської Русі її писемна мова відчувала вплив різних чинників, розвиваючись швидким темпом. Населення Московії почало формуватися в XIII столітті з племен, які часто не перебували під впливом Київської Русі, і наявність архаїчних елементів у їхній мові була обумовлена цією відокремленістю. Україна, натомість, приділяла велике значення освіті та навчанню, про що свідчать численні джерела, і, таким чином, зміни в мові були ширше прийняті в більшості українських територій, але менше в історичних регіонах Закарпаття та Московщини. Остання акцентувала увагу на розширенні своїх територій, а не на розвитку науки та культури, а Закарпаття було довгий час закритим від зовнішніх чинників. Населення було настільки бідне, що основною ціллю було вижити, а не бути освіченим [29].

Т.Савчин бачить проблему у тому, що в Україні «русинська мова» – діалект, а в сусідніх країнах (Румунії, Словаччині, Хорватії) визнана та затверджена офіційно як регіональна або мова національних меншин [35].

Отже, однозначно, закарпатський діалект має риси спільні із українською мовою і не є окремою мовою. Основні ознаки (фонетичні, морфологічні, синтаксичні, лексичні) сформувались наприкінці XVII - початку XVIII століття. У XIX столітті закарпатський говір зазнав, з одного боку, олітературнення, тобто вплив української літературної мови, з іншого – русифікації, намагання вивести закарпатський діалект через церковнослов'янську основу до російської ідентифікації.

Висновки до 1 розділу

Підсумовуючи вище викладене, важливо враховувати, що мовна традиція на Закарпатті відзначається історичною складністю та впливом різних чинників, таких як культурні взаємодії, політичні трансформації та соціокультурні зміни. Також важливо враховувати особливості географічного ландшафту. Говірки регіону розвивалися в умовах історичних подій, які не найсприятливіше впливали на їх генезу.

Остаточне становлення закарпатського діалекту відбулося наприкінці XVII початку XVIII ст. Саме такої думки дотримуються науковці. Подальший шлях можна характеризувати масовою русифікацією, викоріненням автентичних слів з одного боку, а з іншого –

пробудження закарпатської еліти, створення народовського руху і, врешті, боротьба за власну живу народну українську діалектну мову.

Закарпатський говір дуже строкатий, має насичені ознаки, які часто суттєво відрізняються між різними говірками. Також однозначно закарпатський діалект – це різновид народної української мови, що підтверджують їх спільні риси. Відстежується взаємодія із сусідніми діалектами, а також вплив інших мов, найбільше угорської, також німецької, румунської, словацької, чеської і, на жаль, російської.

Лінгвісти, що досліджують цю тему, вказують на важливість розуміння та збереження різноманітності мовних явищ на Закарпатті. Вони підкреслюють, що мовна ситуація є результатом довгого історичного розвитку та впливу різних чинників, тому важливість збереження та вивчення цієї мовної спадщини сприяє розумінню культурної та лінгвістичної різноманітності регіону.

РОЗДІЛ II

ЗАКАРПАТСЬКИЙ ДІАЛЕКТ

У ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ КРАЮ

2.1. Художній діалектний світ Юрія Станинця як представника літературної Тячівщини

Для дослідження діалектної лексики у закарпатському літературному дискурсі ми обрали творчість письменника, який, на нашу думку, зумів зберегти не лише колорит живої місцевої говірки, але й підтвердив, що закарпатський говір – це не окрема мова, а власне українська. Це Юрій Станинець.

У колі авторів української малої прози на Закарпатті виокремлюється особистість Юрія Станинця – талановитого письменника і греко-католицького священика, який народився в селі Нижній Шард (тепер Нижнє Болотне) на Іршавщині. Його творча доля була драматичною: протягом кількох десятиліть радянського періоду йому було заборонено писати та публікувати свої твори, і він був відлучений від літературного середовища. Лише завдяки настійливій праці дослідника Івана Ребрика митець та його творчий внесок були відновлені. Збірка творів «Юра Чорний. Повість, оповідання», видана у 1991 році зусиллями цього дослідника та з його вступною статтею, відновила справедливість щодо закономірної участі Ю.Станинця в літературному процесі та об'єктивного оцінювання досягнень його творчості. У ХХІ столітті видавництво «Гражда» зробило доступним для сучасного читача ознайомлення із творчим доробком автора. Було видано роман «Сусіди» (2006) та збірку вибраних творів «Червона йонатаночка» (2011) [2, с. 36].

У своїх творах Юрій Станинець порушував проблеми, близькі закарпатцям, мова персонажів була простою та зрозумілою, була їх, живою, народною. Варто зауважити, що навіть сучасний читач цілком зрозуміє зміст написаного, незважаючи на те, що у текстовому полотні є досить багато діалектної лексики. Але вона абсолютно не засмічує текст, а надає йому автентичного забарвлення. З-посеред усього творчого доробку Ю.Станинця як ілюстративний матеріал ми обрали повість «Юра Чорний», яка була видана 1943 року. Цей твір цікавий із багатьох причин: він є першопочатком становлення повістєвого жанру у Закарпатті; головний герой Юра Чорний – синкретизм звичайного закарпатця і нового типу людини, що має свою правду «чесної душі» і всупереч усьому намагається згідно неї жити. У передмові до першого видання повісті редакція звертає увагу читача на великий дар письменника, що зумів «живим словом змалювати свій край, описати характеристичні типи свого народу, покласти на папір дійсне життя людей з усіма змаганнями, радостями й болями, вказати на хиби і дорогу, і на вихід із них» [31, с. 3]. Також Ю.Станинець дуже колоритно

передає у творі звертання до персонажів (*Юра – Юро, Юрку; Василина – Василю, Цильо, Цилько*), чим суттєво «збагатив український літературно-художній антропонімікон» [20, с. 232].

Отже, у повісті Ю.Станинця «Юра Чорний» ми виокремили наступну діалектну лексику:

1. **Айбо** *спол.* ‘але’: Мало загостився, пессю му лабу, *айбо* не бануй, ще й тобі залишилося з того, що заробив та не пропив... (Станинець 1991: 90)
2. **Айно** *присл.* ‘так’: – Що то її син, то *айно*, – казав Михайло, але за свого ніколи, ні на одну хвилину його не визнавав. (Станинець 1991: 16)
3. **«Алдомаш»** *ім.* ‘розрахунковий бенкет’: Цим кінчався традиційний «алдомаш» бокораський, що слідував по кожній дорозі. (Станинець 1991: 90)
4. **«Америцька»** *прикм.* ‘американська’: Там посадили ранньої «америцької» ріпи. (Станинець 1991: 86)
5. **Ачей** *присл.* ‘точно’: *Ачей* не жидівської. (Станинець 1991: 76)
6. **Банувати** *дієсл.* ‘шкодувати’: Мало загостився, пессю му лабу, *айбо не бануй*, ще й тобі залишилося з того, що заробив та не пропив... (Станинець 1991: 90)
7. **Без «Будьте здорові»** *фразеолог.* ‘піти, не попрощавшись’: ...І пішов... Без «Будьте здорові»... (Станинець 1991: 28)
8. **«Бидціль»** *ім.* ‘рогова муха’: Якби на світі не було мухи, що її «бидцільом» називають, якби корови розуміли, де толока кінчається, а де царина починається... (Станинець 1991: 18)
9. **Би’сь** *частка* ‘б + ти’: Що *би-сь* їв? – не раз запитувала Василина Юру з добротою на обличчі. (Станинець 1991: 32)
10. **Божби** *ім.* ‘клятьби’: Але що тут бесіди, плачі, *божби*. (Станинець 1991: 16)
11. **Бокори** *ім.* ‘пліт для сплаву дров рікою’: А щоб забути свої невдалі сватанки, надумав піти на Тису, на *бокори*. (Станинець 1991: 30)
12. **Боляк** *ім.* ‘рана, язва’: Дивися, який у мене *боляк* на руці. (Станинець 1991: 32)
13. **Верета** *ім.* ‘килим’: Дивиться, а в нього на постелі свіжа солома, накрита чистою *веретою*. (Станинець 1991: 32)
14. **Вервечка** *ім.* ‘смужка’: Сам обернувся, захопив тайстру, висипав із неї причандалля, відірвав *вервечку* і перев’язав нею Андрієву руку, притискаючи на жили, щоб зарадити дальшому впливу крові. (Станинець 1991: 56)
15. **Витиральник** *ім.* ‘рушник’: В заголовку дбайливою рукою складений покрівець, а на стіні, над постіллю, висить його *витиральник*, але також чистий, свіжовипраний. (Станинець 1991: 33)

16. **Вишвакати** дієсл. ‘набити’: Гайович пустився тікати, але старий Попович догнав його і ремінником добре *вишвакав* по голих литках. (Станинець 1991: 22)
17. **Вівкати** дієсл. ‘кричати, сваритися’: Тоді була біда, що «*вівкати*» не знав, бо чорний, бо батько не приймає його до хати. (Станинець 1991: 119)
18. **Віддатись** дієсл. ‘вийти заміж’: Правда, тоді вже й сама не дуже вірила, що *віддасться*, тому казала: «Лише на копання йду додому. Потому повернусь». (Станинець 1991: 34)
19. **Вість** ім. ‘новина’: *Вість* про останню волю Юри Чорного розлетілася селом, як голос церковних дзвонів. (Станинець 1991: 14)
20. **Вітець** ім. ‘батько’: Так Юра підростав, але ласкавого слова із уст свого *вітця* ніколи не чув, посмішки на лиці нянька, що мала б належати йому, Юрові, ніколи не бачив. (Станинець 1991: 17)
21. **Впораїтись** дієсл. ‘прибратись’: На копання жона прийме собі пару дівчат, допоможуть, та й *впораїтсья*. (Станинець 1991: 55)
22. **Ганьба** ім. ‘сором’: Та ні собі, ані мамці *ганьби* не зробила. (Станинець 1991: 42)
23. **Глупак** ім. ‘нерозумний’: Щоб він комусь завертав худобу ‘лише за те, він менший, слабший, і тому має слухатися всякого глупака? (Станинець 1991: 24)
24. **Годен** дієсл. ‘могти’: Коли я дотепер *годен* був прожити серед чужих людей, то по сьому я вже не загину. (Станинець 1991: 26)
25. **Гонти** ім. ‘перекриття’: Розміряли, вчинили межу, накопали *гонти*, вчинили «коцку» і половину передали в посідання нового господаря. (Станинець 1991: 55)
26. **Горнець** ім. ‘кастрюля’: По вечері Юра закурив, Васирина поставила великий *горнець* води на плиту грітись. (Станинець 1991: 81)
27. **Гостити** дієсл. ‘пригощати’: Тоді мати «*гостила*» його якимись солодощами, наспіх ладила яєшню або іншими стравами силувала свого Юрика. (Станинець 1991: 25)
28. **Гуньки** ім. ‘кожушок’: Кожного ранку білілися *гуньки* бабок, що, вигріваючись, стояли під дубовими стінами церкви, чекаючи на Службу Божу, на святе причастя. (Станинець 1991: 85)
29. **Д’горі** присл. ‘нагору, наверх’: Але що він винен, коли очі ніяк не хотіли відкриватися, голова не могла відірватися від заголовка і знятися *д’горі*. (Станинець 1991: 19)
30. **Дивниця** ім. ‘дивно’: І не *дивниця*. (Станинець 1991: 14)
31. **Дівча** ім. ‘дівчина’: Полюбив-им біле *дівча* — / Цімбора подбився... (Станинець 1991: 88)
32. **Ділка** ім. ‘поділ’: Але казав, чи не казав, но раз не лишив на тебе контрактом чи тестаментом, так на *ділку* мусить прийти. (Станинець 1991: 54)
33. **Довжен** прикм. ‘винен’: Нічого я не остався *довжен*?! (Станинець 1991: 90)

34. **Доктор** *ім.* ‘лікар’: Пане *докторе!* (Станинець 1991: 62)
35. **Долу** *присл.* ‘вниз’: Йде бокор *долу* водов, / *Другар* уломився. (Станинець 1991: 88)
36. **Другар** *ім.* ‘палиця’: Йде бокор *долу* водов, / *Другар* уломився. (Станинець 1991: 88)
37. **Жили** *ім.* ‘сухожилля’: Сам обернувся, вхопив тайстру, висипав із неї причандалля, відірвав вервечку і перев’язав нею Андрієву руку, притискаючи на *жили*, щоб зарадити дальшому впливу крові. (Станинець 1991: 60)
38. **Жалудок** *ім.* ‘шлунок’: Порадив, що має їсти, а що ні, бо і *жалудок* у неї дуже слабкий і видиться йому, що зрушився з місця. (Станинець 1991: 102)
39. **Жона** *ім.* ‘дружина’: Хочеш бути моєю жоною? (Станинець 1991: 38)
40. **Йойк** *ім.* ‘плач’: Всюди по станціях плач, рев, *йойк*, крик, метушня. (Станинець 1991: 120)
41. **Назябнутися** *дієсл.* ‘намерзнутися’: Доста назябся... (Станинець 1991: 46)
42. **Напослід** *присл.* ‘наостанок’: *Напослід* лишив сорочку. (Станинець 1991: 113)
43. **Заголовок** *ім.* ‘подушка’: Але що він винен, коли очі ніяк не хотіли відкриватися, голова не могла відірватися від *заголовка* і знятися д’горі. (Станинець 1991: 19)
44. **«Задрибіда»** *ім.* ‘забіяка, причепа’: Не тому, що Юра з натури, з народження, був якимось *«задрибідою»*, злодієм, п’яницею або недолюдком. (Станинець 1991: 14)
45. **Зайойкати** *дієсл.* ‘заплакати’: Але чомусь *зайойкала* і перестала робити, оглядаючи руку. (Станинець 1991: 32)
46. **Засьорбати** *дієсл.* ‘їсти першу страву’: Через якийсь час жінка виглянула і запитала Юру, чи не *засьорбав* би мало лопаток. (Станинець 1991: 139)
47. **Зачопкати** *дієсл.* ‘зачепити’: Тепер тут так сумно, такою пусткою вдарило, що Юра наскоро зтяг двері і *зачопкав* ретязь. (Станинець 1991: 82)
48. **Зафіглювати** *дієсл.* ‘пожартувати’: Обнімає, обцілує, *зафіглює*... (Станинець 1991: 90)
49. **Звідатися** *дієсл.* ‘питати’: Не *звідаючися*, куди її буде вести, до котрого лікаря. (Станинець 1991: 101)
50. **З натури** *прийм.+ім.* ‘характер’: Не тому, що Юра *з натури*, з народження, був якимось *«задрибідою»*, злодієм, п’яницею або недолюдком. (Станинець 1991: 14)
51. **Зладити** *дієсл.* ‘зготувати’: Що *зладиш*, те і з’їмо... (Станинець 1991: 80)
52. **Зметати** *дієсл.* ‘накидати’: Дивиться, а братова частина вже скошена, висушена і *зметана* в копицю. (Станинець 1991: 55)
53. **Їда** *ім.* ‘їжа’: Хоча усе лице рухалося за *їдою*, знаків пригніченості, жалю і смутку не міг затаїти. (Станинець 1991: 70)

54. **Квитні** *ім.* ‘квити’: Відпусти мені це, а я відпущу тобі Хмилини і ми *квитні*. (Станинець 1991: 54)
55. **Керечун** *ім.* ‘різдвяний хліб’: Невелика нивка, але на *керечун*, на паску, на галушки, на суканицю буде своєї мучки! (Станинець 1991: 66)
56. **Клепачиння** *ім.* ‘камінь для гостріння та молоток’: Звісив косу з *клепачинням* на кісся, поклав на плече і наказав жоні, щоб йому винесла попоїсти, а так нехай виладиться з дому, щоб могла там залишитися до вечора, сіно сушити, – і подався із двору на вулицю. (Станинець 1991: 57)
57. **Коби** *сп.* ‘якби’: *Коби* здоров’я... (Станинець 1991: 26)
58. **Когут** *ім.* ‘півень’: Вже перші *когуги* запіли, коли погасло світло в хаті Яремчуків. (Станинець 1991: 82)
59. **Колач** *ім.* ‘тістечко’: Пилипець – нянько Івана, Марії, Михайла, – дуже часто говорив лагідно до своїх дітей, жартував з ними, приносив їм із торгу цукру, *колача*... (Станинець 1991: 20)
60. **Команиця** *ім.* ‘конюшина’: Корови лежать і спокійно ремигають-меренджують; коні хрупочуть *команицю*, задовільняючи свою ненаситність, а він сидить на чистій постелі, смокче цигарку і думає. (Станинець 1991: 33)
61. **Копання** *ім.* ‘збір картоплі’: Правда, тоді вже й сама не дуже вірила, що віддасться, тому казала: «Лише на *копання* йду додому. Потому повернусь». (Станинець 1991: 34)
62. **Копиця** *ім.* ‘стіжок’: Дивиться, а братова частина вже скошена, висušена і зметана в *копицю*. (Станинець 1991: 55)
63. **Косиця** *ім.* ‘квітка’: Цилька наша рум’яненька, як *косиця* біла, Аби в тебе, чорнявенький, вона не змарніла... (Станинець 1991: 40)
64. **Коструби** *ім.* ‘волосся’: Ось чорні, як жук, *коструби* на голові, та ще й кучеряві; низьке і косе чоло, випнуті лопаткуваті вилиці, ніс якийсь циганський, товсті губи, немов половинки розлученої сливи. (Станинець 1991: 16)
65. **Коцка** *ім.* ‘квадрат’: Розміряли, вчинили межу, накопили гонти, вчинили «*коцку*» і половину передали в посідання нового господаря. (Станинець 1991: 55)
66. **Крисаня** *ім.* ‘капелюх’: А коли буде дитиною чемною і слухняною, то на Великдень куплять йому і нову *крисаню*. (Станинець 1991: 18)
67. **Крумплі** *ім.* ‘картопля’: На токан у них своя мука, *крумплі* також свої. (Станинець 1991: 98)
68. **Куриця** *ім.* ‘курка’: На дверцях сиділи дві *куриці* і приязно шолопалися. (Станинець 1991: 83)

69. **Лічниця** *ім.* ‘лікарня’: Ще сімкою встиг Юра брата відвезти до Севлюша в *лічницю*. (Станинець 1991: 61)
70. **Лопатки** *ім.* ‘страва (молоді стручки квасолі, заправлені сметаною)’: Через якийсь час жінка виглянула і запитала Юру, чи не засьорбав би мало *лопаток*. (Станинець 1991: 139)
71. **«Лопаткуватися» дієсл.** (від слова «лопатка» - заупокійна вечірня молитва у дома померлого перед похоронами) ‘гра з лопатою’: І щоб ніч скоріше пройшла, в сінях *«лопаткувалися»*. (Станинець 1991: 28)
72. **Майпуца** *прикм.* ‘найгірша’: Та я *майпуца* в селі... (Станинець 1991: 36)
73. **Масне** *прикм.* ‘м’ясне, скоромне’: Везучися на санях, з’їж в студені щось *масного*. (Станинець 1991: 46)
74. **Меренджати** *дієсл.* ‘ремигати, жувати’: Корови лежать і спокійно ремигають-*меренджують*; коні хрупочуть команицю, задовільняючи свою ненаситність, а він сидить на чистій постелі, смочче цигарку і думає. (Станинець 1991: 33)
75. **Мізерія** *ім.* ‘дуже мала кількість’: Але одна біда, що не має на кого лишити свій доробок, свою господарську *мізерію*. (Станинець 1991: 120)
76. **Молодята** *ім.* ‘наречені’: *Молодята* сиділи в чолі столів, устелених скатертями і накритих тарілками із звичними для гостини закусками, білими пляшками з паленкою та рожевими із севлюським вином. (Станинець 1991: 43)
77. **Муж** *ім.* ‘чоловік’: Марія мовчала, бо чекала на слово *мужа*. (Станинець 1991: 39)
78. **Надоїло** *дієсл.* ‘набридло’: Коли *надоїло* панькатися, плюнув на все... (Станинець 1991: 96)
79. **Назябнутися** *дієсл.* ‘намерзнутися’: Доста *назябся*... (Станинець 1991: 46)
80. **Найдюк** *ім.* ‘байстрюк’: «Най собі того *найдюка* перед очима не вижу» (Станинець 1991: 18)
81. **Наприказуватися** *дієсл.* ‘наговоритися’: Але я вже тобі *наприказувалася*. (Станинець 1991: 80)
82. **Нацапки** *присл.* ‘навшпиньки’: Спочатку *нацапки*, потім спираючись на руки, далі на палицю підвівся і направився до хати. (Станинець 1991: 131)
83. **Нашпуровати** *дієсл.* ‘зібрати, приберегти’: Коровку собі заслужила, і якісь там грошенята є *нашпуровані*. (Станинець 1991: 34)
84. **Недолюдок** *ім.* ‘нелюд’: Не тому, що Юра з натури, з народження, був якимось *«задрибідюю»*, злодієм, п’яницею або *недолюдком*. (Станинець 1991: 14)
85. **Нич** *займ.* ‘нічого’: Кажі тепер, доки я тут, бо потім *нич* не дістанеш! (Станинець 1991: 90)

86. **Но вигук** 'ну': *Но*, небого, чи чулась? – сплескували при зустрічі на містках чи перехрестях руками жінки. (Станинець 1991: 14)
87. **Ногавички** *ім.* 'штани': Грошей Юра цією службою не заробить, але постолята, уйош, *ногавички* дістане, якщо буде добре справуватися. (Станинець 1991: 18)
88. **Нянько** *ім.* 'батько': Тим часом дитинча, не зважаючи на образи *нянька*, на сльози матері, кріпне і росте собі. (Станинець 1991: 17)
89. **Обшар** *ім.* 'хазяйство': Після сніданку вибрався розглянутись по своєму *обшарю*. (Станинець 1991: 83)
90. **Паленка** *ім.* 'горілка': А по-друге, є такі люди, що *паленка* з них робить звірів, а є такі, в котрих паленка розжене темні хмари з лиця, серце розм'якшить, а тверду буйволячу натуру перемінить в благого барана... (Станинець 1991: 87-88)
91. **Панькатися** *дієсл.* 'просити, возитися з кимось - чимось': Коли надійло *панькатися*, плюнув на все... (Станинець 1991: 96)
92. **Парнянки** *ім.* 'наволочки на подушки': Поклала чисту верету, перетягла вимитими *парнянками* подушки, витягла із сусіка і поклала на стіл чистий одяг для Юри. (Станинець 1991: 81)
93. **Парцела** *ім.* 'земельна ділянка': Поступав далі, через братову кошену *парцелу*: вісімдесят дев'ять! (Станинець 1991: 56)
94. **Пацятко** *ім.* 'порося': Хоч таке, як колись було: з корівкою в хліві, з курочками на подвір'ї, з *пацятком* кучерявим, із слідами життя коло хати... (Станинець 1991: 136)
95. **Пессю му лабу** *фразеол.* 'традиційна місцева лайка': Мало загостився, *пессю му лабу*, айбо не бануй, ще й тобі залишилося з того, що заробив та не пропив... (Станинець 1991: 90)
96. **Піпа** *ім.* 'люлька або самокрутка': Батько, почувши цю несподівану новину, вийняв із рота *піпу*. (Станинець 1991: 39)
97. **Плаття** *ім.* 'одяг': Дай мені чисте *плаття*! (Станинець 1991: 72)
98. **Повісмо** *ім.* 'пряжа': Най би то було не сіно, а золоте *повісмо* росло замість трави, і так не коштує тієї гріхоти, до якої доводиш ти мене і себе... (Станинець 1991: 56-57)
99. **«Погайач-попихач»** *ім.* 'пастух': Щоб не бути *«погайачем-попихачем»* для інших, почав вилучати свою худобу, випасати її окремо. (Станинець 1991: 24)
100. **Погарчик** *ім.* 'склянка': А як без пісні закінчити дорогу з бокорів, коли вона, при *погарчику*, сама на язык проситься? (Станинець 1991: 88)
101. **«Позавуха»** *ім.* 'ляпас': Уже пару разів діставав *«позавуха»* за те, що замість щоб помитися, наносити худобі води, доки Пилипцяня корови подоїть, «збуджений» твердим сном спав далі. (Станинець 1991: 19)

102. **Покривець** *ім.* ‘покривало ткани’: В заголовку дбайливою рукою складений *покривець*, а на стіні, над постіллю, висить його витиральник, але також чистий, свіжовипраний. (Станинець 1991: 32)

103. **Поличник** *ім.* ‘ляпас’: Навіть нікому й не кажи, що *поличник* болить, а там, десь в середині, сто раз більше пече гнів, ніж сам удар... (Станинець 1991: 22)

104. **Пописник** *ім.* ‘ляпас’: А так, облизися за гарячим *пописником*, мовчки обітрися і чекай на кращі часи. (Станинець 1991: 22)

105. **Порзнитися** *дієсл.* ‘з’їсти скоромне’: Піст, але ти будеш *порзнитися*. (Станинець 1991: 80)

106. **Посідання** *ім.* ‘володіння’: Розміряли, вчинили межу, накопали гонти, вчинили «коцку» і половину передали в *посідання* нового господаря. (Станинець 1991: 55)

107. **«Правдовання»** *ім.* ‘відстоювання правди’: Те, що він тягався із братом на межах, не рахував за сваду, а за *«правдовання»*, за оборону своїх законних прав. (Станинець 1991: 14)

108. **Прецінь** *присл.* ‘власне’: Треба, *прецінь*, якісь приготування вдома робити до весілля. (Станинець 1991: 39)

109. **Причандалля** *ім.* ‘начиння’: Сам обернувся, захопив тайстру, висипав із неї *причандалля*, відірвав вервечку і перев’язав нею Андрієву руку, притискаючи на жили, щоб зарадити дальшому впливу крові. (Станинець 1991: 56)

110. **Послідні** *прикм.* ‘останні’: «Послухай мене, Юрку, я старша», – говорила і на *последні* слова солодко розсміялася. (Станинець 1991: 44)

111. **Пужално** *ім.* ‘опудало’: А вже для дітлашні був він готовим *пужалном*, страхополохом. (Станинець 1991: 15)

112. **П’ястучки** *ім.* ‘кулаки’: Воно вже розкопкує подушки, трепіткає жовтуватими ноженятами, вимахує навколо себе короткими ручками, гризе собі пухкенькі *п’ястучки*, квилить, плаче. (Станинець 1991: 17)

113. **Ретязь** *ім.* ‘ланцюг’: Тепер тут так сумно, такою пусткою вдарило, що Юра наскоро затяг двері і зачопкав *ретязь*. (Станинець 1991: 83)

114. **Розпукнутися** *дієсл.* ‘тріснути’: *Розпукнуся* з жалю. (Станинець 1991: 36)

115. **Розтер’хувати** *дієсл.* ‘розв’язувати’: Як ластівочка, щебече Василина, помагаючи *розтер’хувати* дрова. (Станинець 1991: 46)

116. **Ружа** *ім.* ‘квітка’: Хто її бачив перед тим, і тепер на неї подивиться, зразу мусить сказати їй в очі, що: «В доброго мужа – жона, як *ружа...*» (Станинець 1991: 45)

117. **Свада** *ім.* ‘суперечка, сварка’: Те, що він тягався із братом на межах, не рахував за *сваду*, а за *«правдовання»*, за оборону своїх законних прав. (Станинець 1991: 14)

118. **Се займ.** ‘це’: І *се* внутрішнє переконання, що дитина не є його, з часом так вкоренилося в душу, як бородавка в тіло... (Станинець 1991: 16)
119. **Сокотити дієсл.** ‘доглядати’: О, легко сказати: корови *сокотити*. (Станинець 1991: 18)
120. **Солонина ім.** ‘сало’: А в кишеню всуне завити в папір дві грінки хліба, а між ними скибку *солонини*. (Станинець 1991: 46)
121. **Спід ім.** ‘низ’: Кажуть, там, на *споді*, вода ще й днесь солона. (Станинець 1991: 95)
122. **Студінь ім.** ‘холод’: Везучися на санях, з’їж в *студені* щось масного. (Станинець 1991: 46)
123. **Суканиця ім.** ‘страва на молоці з тертого борошна’: Невелика нивка, але на керечун, на паску, на галушки, на *суканицю* буде своєї мучки! (Станинець 1991: 66)
124. **Сусіка ім.** ‘відгороджене місце для зберігання’: Поклала чисту верету, перетягла вимитими парнянками подушки, витягла із *сусіка* і поклала на стіл чистий одяг для Юри. (Станинець 1991: 81)
125. **Сього займ.** ‘цього’: – Хто би міг чекати *сього*? – чудувалися газди, полишаючи роботу. (Станинець 1991: 14)
126. **Тайстра ім.** ‘сумка через плече’: Сам обернувся, захопив *тайстру*, висипав із неї причандалля, відірвав вервечку і перев’язав нею Андрієву руку, притискаючи на жили, щоб зарадити дальшому впливу крові. (Станинець 1991: 60)
127. **Токма ім.** ‘розмова, бесіда’: Бо вже і він при *токмі* був. (Станинець 1991: 21)
128. **Трепїцкати дієсл.** ‘махати’: Воно вже розкопкує подушки, *трепїцкає* жовтуватими ноженятами, вимахує навколо себе короткими ручками, гризе собі пухкенькі п’ястучки, квилить, плаче. (Станинець 1991: 17)
129. **Тя займ.** ‘тебе’: Той *тя* оборонить. (Станинець 1991: 21)
130. **Уйош ім.** ‘закарпатський чоловічий верхній одяг із вовняного сукна’: Грошей Юра цією службою не заробить, але постолята, *уйош*, ногавички дістане, якщо буде добре справуватися. (Станинець 1991: 18)
131. **Умерщина ім.** ‘спадок для спадкоємців першої лінії’: То мені *умерщиною* прийде. (Станинець 1991: 54)
132. **Фара ім.** ‘службове житло для священнослужителя у селі’: Якраз був біля *фари*, коли у відчинені ворота старий церківник Максимчук заїзджав з возом сіна на фарський двір. (Станинець 1991: 30)
133. **Фаці ім.** ‘поєдинок’: Своє зробив, хоч би мав розірватися, але коли від нього вимагали щось зробити тому, що то «він», а це «я», ставав у «*фаці*» хоча б і з трьома – не одним. (Станинець 1991: 25)

134. **Хоснувати** дієсл. ‘використовувати’: Я не був п’яний, коли нянько казали, що «*хоснуй*, доки живу». (Станинець 1991: 54)

135. **Царина** ім. ‘засіяне поле, посіви’: Якби на світі не було мухи, що її «бидцільом» називають, якби корови розуміли, де толока кінчається, а де *царина* починається... (Станинець 1991: 18)

136. **Ци** сполучник ‘чи’: Но, небого, *ци* чулась? – сплескували при зустрічі на містках чи перехрестях руками жінки. (Станинець 1991: 14)

137. **Цилька** ім. ‘Василина’: *Цилька* наша рум’яненко, як косиця біла, / Аби в тебе, чорнявенький, вона не змарніла... (Станинець 1991: 40)

138. **Цімбор** ім. ‘друг, товариш’: Полубив-им біле дівча – / *Цімбора* подбився... (Станинець 1991: 88)

139. **Цвітна Неділя** ім. ‘Вербна Неділя’: Та ось, на *Цвітну Неділю* громада вибирала до худоби сільського чередаря. (Станинець 1991: 93)

140. **Чепканичка** ім. ‘традиційні прізвиська дружин за прізвищем’: *Чепканичка* голосно сварилася в хліві на коряву буйволицю, що не хотіла припустити молока... (Станинець 1991: 57)

141. **Чинитися** дієсл. ‘вдавати’: Найкраще було б промовчати, *чинитися*, що не розуміє, і непомітно перескочити на іншу бесіду, але Юра продовжував своє. (Станинець 1991: 21)

142. «**Чистое циганча**» сполуч. прикм. та ім., фразеолог. ‘справжня дитина цигана’: І тут між ними найшлося, як Михайло Яремчук часто кидав у очі своїй жоні, Марії, «*чистое циганча*». (Станинець 1991: 16)

143. **Читаво** присл. ‘сильно’: Чи так, що прошив тебе *читаво*?.. (Станинець 1991: 46)

144. **Чулась** дієслово ‘усічення форми «ти чула»’: Но, небого, *ци чулась*? – сплескували при зустрічі на містках чи перехрестях руками жінки. (Станинець 1991: 14)

145. **Шкіритися** дієслово ‘посміхатися’: До жінок не знав *шкіритися*, тим більше кидати за ними масними поглядами. (Станинець 1991: 15)

146. **Шолопатися** дієсл. ‘чиститись, шкребтись’: На дверцях сиділи дві куриці і приязно *шолопалися*. (Станинець 1991: 83)

147. **Юрко** ім. ‘Юрій’: «Послухай мене, *Юрку*, я старша», – говорила і на послідні слова солодко розсміялася. (Станинець 1991: 44)

148. **Ярній** прикм. ‘весняна пора’: «*Юрового суду*» взаємно бажали собі сусіди, сварячися в *ярню* пору на межах. (Станинець 1991: 15)

Отже, загалом лише в межах однієї повісті Юрія Станинця ми виокремили 148 діалектизмів. Найчастіше зустрічаються іменники та дієслова (більш детально частиномовний поділ див. рис. 2.1).

Рис. 2.1. Частиномовний поділ діалектизмів у творі Ю.Станиуця «Юра Чорний»

Оскільки сюжетна лінія розгортається навколо проблеми володіння землею, важких заробітків на Тисі, то найчастіше діалектна лексика пов'язана саме із ними. Серед виокремлених лексико-семантичних груп найчастіше зустрічаються:

- назви одягу та його атрибутів (*плаття, тайстра, уйош, вервечка, гуньки, крисаня, ногавички*);
- номінації осіб (*цімбор, доктор, пужално (перен.), вітець, глупак, дівча, жона, задрибіда, молодята, муж, найдюк, недолюдок, нянько, погайач-попихач*);
- назви людського організму, частин тіла (*жили, жалудок, коструби, п'ястучки*);
- назви сільськогосподарського та домашнього начиння (*сусіка, ретязь, верета, витиральник, горнець, заголовок, клепачиння, парнянки, повісмо, погарчик, покрівець*);
- номінації будівель, закладів (*лічниця, фара*);
- конкретні та абстрактні назви різного спрямування (*алдомаш, божби, бокори (етнограф.), боляк, вість, ганьба, другар, йойк, поличник, пописник, правдовання, посідання, умерцина, свادا, і т.д.*);
- номени, пов'язані із газдівством, землею (*царина, гонти, ділка, копання, копиця, коцка, лазок, обшар, парцела*);
- назви страв, продуктів, напоїв (*лопатки, солонина, суканиця, їда, керечун, колач, паленка*);
- рослинні та тваринні номени (*бидціль, когут, куриця, пацятко, ружа, команиця, косиця, крумплі, косиця*);
- автентичні власні назви (*Цилька, Юрко, Чепканичка*);
- номінації різних дій (*назябнутися, лопаткуватися, банувати, годен, гостити, зафіглювати, зайойкати, засьорбати, впораїтись, вівкати, вишвакати, віддатись, меренджати, трепіцкати, хоснувати, шолопатися, шкіритися і т.д.*);
- назва релігійного свята (*Цвітна Неділя*);
- фразеологічні сполуки (*чистое циганча, без «будьте здорові» і т.д.*);

– автентична лайка (*пессю ти лабу*).

Текст сприймається легко, діалектизми не засмічують контекст. Зафіксовані діалектизми відображають етнонаціональну картину світу закарпатців. Вони передають ті назви, які використовуються у повсякденному спілкуванні, і в кінцевому результаті живо ілюструють столітні традиції українського народу. Ці вирази також відтворюють культурні, релігійні та освітні особливості конкретного етносу.

2.2. Діалект у сучасній закарпатській літературі (на основі творчості Павла Чучки)

Художній дискурс для простеження генези (або відмирання) діалектної лексики є найбільш благодатним. Але слід враховувати, що процес олітературнення живої мови, української мови вніс свої плоди. Значний період вважалося не професійним використовувати діалектизми у творчості. Це пов'язано із численними репресіями, системними офіційними заборонами щодо української мови, тому після розпаду СРСР у спадок українцям залишилась «соловецька» («советська») мова. Це майже знищило «живу історію етнічної мови та живильне джерело писемної норми, величезне культурне надбання, успадковане від пращурів» [27, с. 22]. Але наразі відбувається зворотний процес – повернення до використання діалектизмів як постійного джерела наповнення літературної мови, відтворення її національної самобутності, споконвічної народної мудрості, реалій українського побуту, привнесення специфічних ментальних рис, притаманних кожному українському регіону [24, с. 85].

Використовувати діалектну лексику у XXI столітті у власній творчості – це свідомий вибір автора, його ідіостиль, це наближення до первобутності мовного коду. Індивідуальний стиль письменника визначається переважно особливостями мовної структури його творів, що виділяють його серед інших і завжди є вираженням індивідуально-творчого підходу до загальнонаціональної мови. Належний метод комплексного дослідження ідіостилу митця визначається його характером, який залежить від взаємозв'язку загальних та індивідуальних особливостей, а також від функціонального навантаження загальномовних засобів у рамках індивідуального стилю. У цьому контексті важливо виявити та розкрити систему унікальних слів і конструкцій, які автор творчо відібрав із діалектної народної лексичної спадщини. Це надає письменникові безмежні можливості творчого відбору мовних засобів, використання унікального потенціалу лінгвостилістичних явищ, розробляти особливий мовний світ відповідно до власного світобачення, мовно-естетичних інтенцій і лінгвістичного смаку. Отже, авторська мовотворча парадигма має конкретні доміанти, постійні стилетвірні риси, які, власне, дозволяють впізнати письменника [44]. Тобто, не всі сучасні автори нашого краю насичують власну творчість діалектною лексикою, до прикладу, у творах відомого не лише в

Україні, але й за її межами закарпатського поета та письменника Андрія Любки діалектизмів надзвичайно мінімальна кількість. А от Михайло Рошко, Мирослав Дочинець, Дмитро Кешеля використовують діалектизми більш активно, особливо етнографічні. А, наприклад, Павло Чучка молодший взагалі обрав шлях проповідника закарпатського говору. Якщо порівняти тексти Мирослава Дочинця та Павла Чучки, то останнього без словника пересічний українець (не закарпатець) не зрозуміє.

Павло Чучка – син відомого мовознавця, професора Павла Чучки, науковець, політик, власник відомого закладу «Деца у нотаря», іронічно-сатиричний поет, людина, що повсюдно пропагує Закарпаття. Видав не одну збірку гумористичних фейлетонів, мініатюр («Вичурки по-баранинськи», «Деца у нотаря», «Послання Павла до срібноземлян 1973-2023» та ін.). Деякі з них повністю написані говірками закарпатського діалекту, деякі – частково. Але матеріал цікавий та цінний у межах теми нашого дослідження. Для ілюстрації використання діалектизмів у творчості сучасного закарпатського поета ми обрали збірку «Вичурки по-баранинськи» з двох причин. По-перше, ця книга повністю на закарпатському говорі. По-друге, автор неодноразово акцентує увагу читача, що Закарпаття – це Україна, русин – це українець, русинська мова – це жива народна українська мова. П.Чучка про це говорить так: «Можливо, декого здивує, коли скажу, що пропоновану книжку написано по-українськи. Прошу читача дуже не дивуватися, бо саме так, як бачите, звучить жива розмовна українська мова в устах автохтонних українців на крайньому заході Закарпаття, а точніше – в кількох селах під Ужгородом. Звичайно, немало слів і виразів, ужитих у віршах для вихідців із інших областей України (ба навіть для уродженців інших районів Закарпаття) можуть виявитися нерозумілими. Передусім, це стосується слів, запозичених від угорців, словаків та німців, з якими закарпатці вже віками контактують. У цьому відношенні розмовна мова закарпатців принципово не відрізняється від живомовної стихії інших периферійних регіонів України, які рясніють лексичними румунізмами, полонізмами чи русизмами або білорусизмами» [43, с. 117].

П.Чучка старший зауважував, що син під час створення цієї збірки постійно з ним консультувався. Основною порадою батька при цьому було те, щоб не зробити із закарпатського діалекту покруч, не вигадувати те, чого немає у говірках, не перетворити коктейль на помиї [5].

Аналізуючи текст віршів, ми виокремлювали основні фонетичні, морфологічні, синтаксичні риси закарпатського говору, збережені автором. Також диференціювали найпоширеніші тематичні групи семантичних значень діалектної лексики у збірці «Вечурки по-баранинськи» [43].

Всього було виокремлено 336 діалектизмів, найбільша кількість котрих є іменниками та дієсловами із наступними лексичними значеннями:

1. Іменники (206): *атац* – акація; *алдомаи* – розрахункове пригощання; *ато* – батько; *багов* – тютюнова жуйка; *балта* – сокирка; *барацка* – абрикоса; *бачі* – дядько; *баюса* – вуса; *бігарь* – прут; *біцігля* – велосипед; *блискотека* – дискотека із світломузикою; *бовт* – крамниця; *богар* – жук, комаха; *бокс* – крем для взуття; *бомбони* – цукерки; *бумбак* – хробак; *бумбарішка* – сонечко (комашка); *бургови* – контрабанда; *бужк* – бугай; *боцок* – лелека; *будар* – туалет; *буркут* – мінеральне джерело / мінеральна вода; *валув* – ясла, корито для годування худоби; *валька* – невипалена цеглина; *варош* – місто; *віган* – плаття, сукня; *вичурки* – вечорниці; *войско* військо (фонетична зміна -і- на -о-, також зміна м'якого [с'] на твердий); *геренда* – сволок, кроква; *герлойтнант* – пан лейтенант; *гертика* – туберкульоз, сильний кашель; *гурчок* – ховрах; *гордув* – бочка, барило; *граніца* – закордон; *гризачка* – кавун, солодка диня; *гудак* – музикант; *гузиця* – сідниці; *гуно* – людські екскременти; *гурка* – ліверна ковбаса; *гуня* – теплий верхній одяг із овечої шерсті; *гарадичі* – сходи; *гамі* – штани; *гомбовці* – відварені творожні кульки, обсмажені у сухарях; *гомбиця* – гудзик; *гріс* – манні крупи; *дараб* – шматок, кусень; *декунок* – окоп; *діля* – дощана підлога; *дітвак* – дитина; *дуговка* – корок, пробка, затичка, чіп; *дунгов* – мопед; *Дюрьо* – Юрій (автентична власна назва); *жебаловка* – носовик; *жебня* – кишень; *жіван* – розбійник, злодій, розбишака; *жумарка* – шкварка; *калап* – капелюх; *калгоз* – колгосп; *канта* – бідон, бідончик; *канчув* – жбан; *капура* – хвіртка; *катуна* – солдат; *квітя* – квіти; *керти* – огороди; *кертиця* – кріт; *кікля* – кітель, мундир; *клепач* – молоток; *клинець* – цвях; *ковдош* – жебрак / каліка; *команиця* – конюшина; *кониць* – кінець; *копоня* – довбешка, голова; *копоршув* – труна, домовина; *коровлячка* – коров'ячий кізьяк; *коргаз* – лікарня; *корела* – холера; *коропаня* – ропуха; *корчолі* – ковзани; *коцур* – кіт; *кочоня* – холодець; *креденц* – сервант-буфет; *криж* – хрест; *кромпля* – картопля; *курагов* – хоругва; *куфер* – валіза; *лаба* – нога; *лавор* – тазик; *ладічки* – коробочки; *лампаи* – ліхтар; *лата* – штахетка з огорожі, дошка; *леквар* – джем, повидло; *лімбов* – статевий орган; *лобда* – м'яч; *лугош* – виноград на арочній опорі; *лупина* – картоплі, яблука і т.д.; *манкови* – милиці; *маржина* – велика рогата худоба; *мачка* – кішка; *машінгевер* – кулемет; *машилик* – краватка; *мотор* – автомашинна; *мурунгля* (*мурангиль*) – мурашка; *нанашко* – хрещений батько; *небужчик* – небіжчик (фонетична зміна -і- на -у-); *новинка* – газета; *ногавіці* – штани; *марга* – худоба; *мидло* – мило; *облак* – вікно; *обраца* – іконка; *олай* – олія; *отиць* – батько; *оца* – вафлі; *паздіря* – друзки, шматки; *пайслики* – волосся; *паланки* – огорожа, частокіл, штахетник; *парадичка* – помідор; *пасія* – задоволення; *пасуля* – квасоля; *пацкан* – пацюк, щур; *паця* – поросля; *пеливня* – стодола; *печунки* – нирки; *пивниця* – погріб; *писки* – обличчя; *пінкниця* – домашня ковбаса; *пінджурь* – пуголюк; *піштол*, *пушка* – пістолет; *плафон* – стеля; *плоца* – футбольний або ігровий майданчик; *погар* – склянка; *подобенка* – фотографія; *пондьола* – халат; *попріга* – перець червоний; *пуцька* – чоловічий статевий орган; *пструг* – форель; *революція* – революція (фонетична зміна -ю- на -у-); *регімент* – полк; *рехлик* – піджак; *рінча* – рінь, гравій; *рітя* –

задниця; *сакастув* – дерев'яна миска; *свербигузка* – шипшина; *свіні* – свині (фонетична зміна -и- на -і-); *сегінь* – (співчутливе) бідний; *серинча* – удача, щастя; *сирцю* – серцю (фонетична зміна -е- на -и-); *склеп* – крамниця; *сокачка* – кухарка; *стан* – намет; *сулак* – стовп; *сунюг* – комар, москіт; *талпа* – підошва; *танір* – тарілка; *тапловка* – гаманець; *тварь* – обличчя; *тенгериця* – кукурудза; *тетша* – противень; *тимітюв* – цвинтар, кладовище; *топанки* – черевики; *турішти* – туристи; *Унгвар* – Ужгород; *файта* – родина; *фалкасня* – стінний сервант, сліпе вікно; *фана* – прапор; *фатюв* – пацан, хлоп'я; *фачлик* – бинт; *фийк* – гальмо; *фінджа* – кухоль; *фотбал* – футбольний м'яч, футбольна гра; *фрас* – чортівщина, чорт; *фриштик* – сніданок; *фурик* – тачка; *фурув* – свердел; *хіжа* – хата; *хлопик* – чоловічок; *целта* – брезент; *цержузка* – олівець; *цімбор* – приятель; *цімент* – бетонна долівка, цемент; *цолиток* – складаний метр; *цугсфірер* – командир чети, четар; *цуроші* – голодранці; *чоколада* – шоколад; *чижма* – чобіт; *чіга-біга* – равлик; *чікув* – лоша; *шаломіня* – листя від очищеної кукурудзи; *шаркань* – дракон; *шатя* – одяг; *шафарня* – скриня-лава з бильцями; *шафлик* – шаплик; *шахтув* – винний прес; *шваб* – тарган, прусак; *шітемені* – печиво, тістечка; *шовдарь* – стегно, окіст, шинка; *шойт* – сальцесон; *шопа* – клуня, сарай, навіс; *шор* – черга, ряд; *шарга* – шнур; *штрімфля* – панчоха.

2. Дієслова (57): *бавити* – грати; *банувати* – шкодувати; *бичелювати* – поважати, цінувати; *варувати* – оберігати; *вірувати* – могли; *вбляти* – валити, перевертати, збивати; *вездихати* – вимерти; *гонити са* – статевий акт у тварин, *зневажл.* про людей; *двигнути* – підняти; *дриляти* – штовхати, пхати; *дуркати* – гупати, гримати; *дюгати* – штрикати, колоти, бодати; *загойкати* – закричати; *закапчати* – увімкнути; *перен.* випити, злучитися з кимось; *заклястиса* – щезнути; *заревати* – закричати; *заткати* – заткнути, закрити рота; *збізувати* – надіятися; *зворохобити* – збурити, розтривожити; *здримбати* – згвалтувати; *зустати* – залишитись; *зухабити* – покинути, залишити; *єм* – є; *изонанджити* – зробити, сполучити, з'єднати; *ити* – йти; *із'єднчила* – з'єднала; *істігати* – стягувати; *лапати* – ловити; *ломозіти* – шуміти, торохтіти; *льогати* – дудлити; *мняцкати* – трощити, здавлювати; *мож* – можна; *мотлошити* – тріпати; *наладжувати* – лаштувати, налагоджувати; *ниє* – нема; *обключити* – оточити; *обстанути* – залишитись; *онанджити* – щось чинити, робити; *позвідати* – спитати; *позерати* – дивитися; *потрафити* – потрапити (фонетична зміна -п- на -ф-); *порайбати* – випрати; *прокіряти* – прогнати; *рихтувати* – готувати; *розонанджуватися* – роз'яснятися; *розстрепати* – розбити; *санувати* – шкодувати, жаліти; *стокмити* – сторгувати; *(де) суть* – (де) є; *трафити* – втрапити, влучити; *урвати са* – надірватися, зірватися з ланцюга; *учмелити* – прибити (до втрати свідомості); *ушаліти* – здуріти; *фіркати* – чиркати; *цабати* – пересуватися рачки; *цорконіти* – гриміти; *шмарити* – шпурнути.

Серед інших самостійних частин мови ми диференціювали наступні:

1. Прикметники (13): *бідшиний* – смердючий; *валовиний* – здатний, гідний; *грубизні* – грубезні; *діточум* – діточім; *здушений* – впрілий, спітнілий; *иншака* – інакша; *кедвешний* – милий, тактовний; *недудайвий* – незграбний; *почливий* – шановний, поважний; *праженоє* – смежене; *силгамошиний* – вітрогон; *сятий* – святий; *шАлений* – дурний.

2. Займенники (13): *вун* – він; *вшиток* – увесь; *вшітькі* – усі; *дако* – хтось; *дакому* – комусь; *ко* – хто; *ми* – мені; *моюм* – моїм; *муй* – мій; *ньов* – нею; *на ня* – на мене; *тото* – це; *шилякий* – усілякий.

3. Числівники (8): *веще* – більше; *вильо* – багато; *еден* – один; *изирь* – тисяча; *кильо* – скільки; *много* – багато; *даскильо* – декілька; *тильо* – стільки.

4. Прислівники (23): *бізонь* – дійсно, певно; *горізнач* – горілиць; *даколи* – інколи; *деська* – десь; *дов'єдна* – разом; *догде* – до останньої; *закля* – доки, поки; *изясь* – знову; *легко* – імовірно, мабуть, можливо; *лем* – лиш, тільки; *найрадше* – найліпше, ліпше всього; *наохтема* – назавжди; *наохтема вракаши* – навіки разом; *напамнять* – напам'ять; *нигда* – ніколи; *пак* – потім; *по-бетярьски* – по-молодецьки; *ту* – тут; *уєдно* – разом; *файно*, *файен* – гарно, добре; *фурт* – постійно; *ші* – ще; *шіковно* – спритно.

Також у збірці «Вичурки по-баранинські» автор використав діалектну лексику, що належить до службових частин мови та вигук:

1. Сполучники (8): *ай* – і; *вадь* – або, чи; *вби* – щоб; *гиби* – якби; *киби* – якби; *кидь* – якщо; *педик* – все-таки, все ж, але; *ци* – чи.

2. Прийменники (2): *попуд* – попід; *пуд* – під.

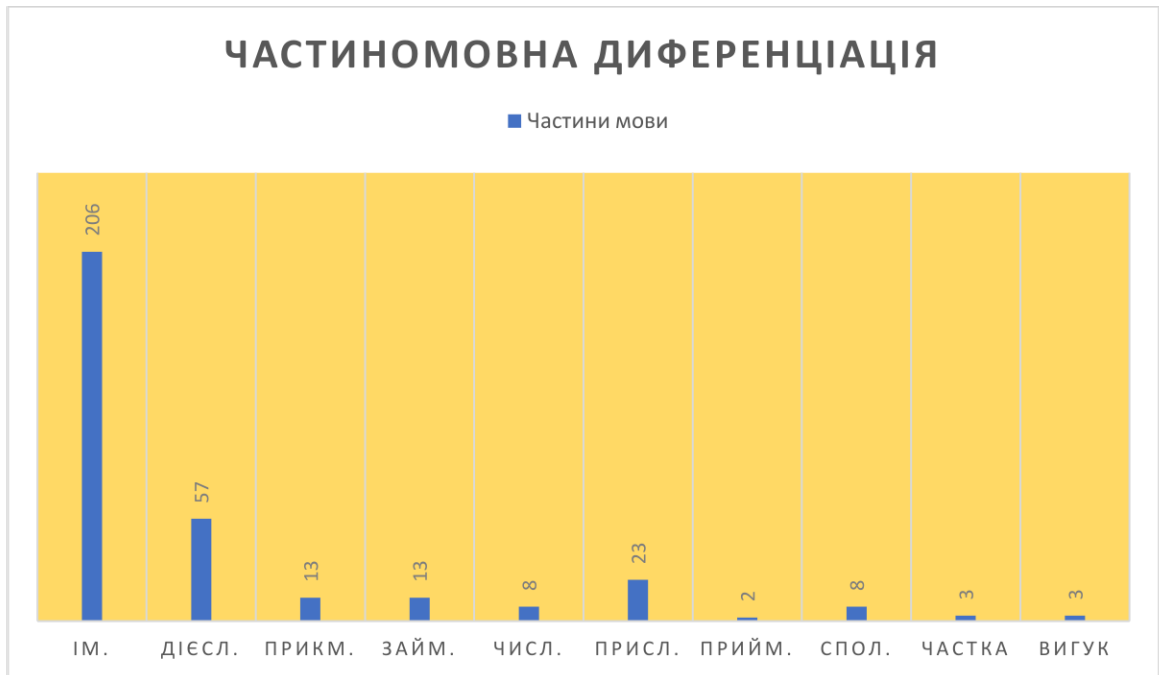
3. Частки (3): *лем* – лиш; *най* – хай; *онь* – от.

4. Вигук (3): *гий* – гей. До вигуків можемо віднести і автентичні лайки закарпатців (*Бога му!* – чорт візьми!; *Вера Боже!* – чесне слово!)

Загальна частиномовна картина виокремлених у збірці «Вечурки по-баранинські» П.Чучки діалектизмів подана на рис. 2.2.

Оскільки досліджувана нами збірка поетична, то досить чітко простежуються особливості наголошування діалектної лексики закарпатського говору, наприклад, *про`стий*, *зе`рно*, *родина`*, *ша`лений* і т.д. Також можна виокремити деякі фонетично-морфологічні особливості: -име – *служиме*; -уг – *помуг*; -ам – *памнятам*; -ов – *чоколадов*; -ий – *дітий*; -ох – *синох*, *Бараницьох*; -ом – *з утцьом*; автентичні закінчення -и (*в кровли*), -е (*люде*), -(с')у (*попросю*); -и- замість -і- – *и (і)*, *инак*, *из*, *зийшло*; -і- замість -и- – *фашисти*; -и- замість -е- – *Серидне*, *зимлю*, *динь*, *тепирь*, *див'ять*; -у- замість -і- та -и- – *вугодувати*, *пушили*; -о- замість -і- – *радосно*; одзвінчення глухого [с] – *конзерви*; збереження давнього [к] на початку слова у сполученні із [р] – *крестити*; [йю] замість [йу] – *войовали*; давнього [т] замість [ф] – *Методій*. Також серед виокремленої діалектної лексики присутні явище афери (афери) (*абим*, *би'сьме* (*би'зьме*), *бо'м*, *дома'м*, *море'м*, *лягли'сьме*, *тоди'м*, *трьоме'сьме*, *позерам*, *двигнув'им*) та

дистантне розміщення частки *ся* від дієслів та інших часток, або ж від інших частин мови (*що 'сь, кильо 'сь* і т.д.).

Рис. 2.2. Частиномовний поділ діалектизмів у збірці «Вечурки по-баранинські»

Щодо лексико-семантичних груп діалектної лексики, то можна виокремити наступні:

- назви одягу та його атрибутів (*штрімфля, таті, чижма, шатя, віган, гуня, калап, жабаловка, жебня, і т.д.*);
- номінації осіб (*бачі, цуроші, фатюв, апо, гудак, ковдош, сегінь, і т.д.*);
- назви людського організму, частин тіла (*баюса, гузиця, гуно, печунки, писки і т.д.*);
- назви засобів для пересування (*біцігля, дугов, корчолі і т.д.*);
- номени військово-воєнного спрямування (*войско, герлойтнант, декунок, кікля, машингевер, регімент і т.д.*);
- назви сільськогосподарського приладдя (*цімент, валька, валув, гордув, цолишок, і т.д.*);
- номени домашнього начиння (*фіндзя, канта, канчув, кредени, сакастув, танір, і т.д.*);
- номінації будівель, їх частин, закладів (*цімент, балта, валька, геренда, діля, коргаз, будар, бовт, і т.д.*);
- конкретні та абстрактні назви різного спрямування (*алдомаш, бігарь, бокс, бургови, буркут, вичурки, граница, калгоз, подобенка, тимітюв, і т.д.*);
- назви хвороб (*гертика, колера*);
- спортивні номени (*фодбал, площа*);

- назви страв, продуктів, напоїв (*томбовці, жумарка, кочоня, олай, шітемені, шовдарь, шойт і т.д.*);
- рослинні та тваринні номени (*агац, богар, буяк, боцок, гризачка, квітя, коцур, свербигузка, сунюг, пструг, тенгериця, чіга-біга, бумбарішка, і т.д.*);
- автентичні власні назви (*Дюрьо, Унгвар*);
- номінації різних дій (*бавити, банувати, бичелювати, варувати, вірувати, вбляти, вуздихати, гонити са, двигнути, дреляти, дуркати, дютати, загойкати, закапчати, заклястиса, заревати, заткати, збізувати, зворохобити, здримбати, зустати, зухабити, і т.д.*);
- автентична лайка (*Бога му!; Вера Боже!*).

Отже, збірка «Вичурки по-баранинські» Павла Чучки дійсно є ілюстрацією справжньої живої народної діалектної мови Закарпаття.

Висновки до 2 розділу

Для дослідження функціонування діалектної лексики закарпатського говору ми обрали творчість письменника та поета, що творили у різних часових рамках та за різних історично-соціальних умов – Ю.Станинця та П.Чучки. Діалектизми у обох авторів відображають ті риси (фонетичні, морфологічні, стилістичні, лексичні), що були сформовані ще у XVIII столітті. І це незважаючи на те, що П.Чучка – сучасний поет, що творить у часи «олітературненого» діалекту. Тому зараз, у XXI столітті використання діалектної лексики – це свідомий вибір автора, родзинка його ідіостилю. Саме тому у збірці «Вечурки по-баранинські» кількість діалектної лексики навіть перевищує кількість повісті «Юра Чорний».

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Вивчення діалектної лексики закарпатського говору достатньо систематизоване, але оскільки діалектизм – це найгнучкіша одиниця мовної системи, то діалектологічні дослідження завжди залишатимуться актуальними.

Досліджуючи історіографію становлення закарпатського діалекту у XVIII-XIX ст., ми дійшли висновку, що екстралінгвальні чинники та географічний ландшафт дійсно мають значний вплив на формування говору. Строкатість говірок закарпатського діалекту пояснюється розміщенням поселень, відокремленістю річками, горами, тобто мінімальними контактами населення одне з одним. Крім етнографічних діалектизмів, що відображають автентичність краю, говірки Закарпаття наповнені запозиченими словами тих країн, у володіннях котрих була «Підкарпатська Русь» у той чи інший час. Звичайно, що найбільше у закарпатському діалекті саме гунгаризмів, оскільки майже 800 років у краї панувала Угорщина (Австро-Угорщина). Також багато запозичено із німецької мови (Корятовичі), румунської, чеської, словацької.

Згодом, із приходом «советів», розпочалась тенденція до русифікації, заборони багатьох діалектизмів як контраверсійних. Тоді ж виникла політична ідея розколу національної єдності Закарпаття із Україною, закарпатського діалекту із українською мовою – пропагування окремішності русинської мови. Цю ідею ще й підсилювало офіційне визнання русинської мови у сусідніх країнах. Хоча це науковці спростували і доводять протилежне: закарпатський говір не є окремою русинською мовою, а закарпатці не є окремою нацією русинів. Всі історичні факти доводять, що Закарпаття – це Україна, закарпатці – українці, русинська мова – діалектне відгалуження української живої мови. Це було основним постулатом нового руху – народовського.

Більшість дослідників сходяться на думці, що той діалект, яким ми користуємось до сих пір, сформувався саме наприкінці XVII- п. XVIII ст. Це пов'язано із реформами Марії-Терезії, просвітницькою роботою о.А.Бачинського. Почалась робота над освіченістю населення, хоч була вона тернистою, бо народ був бідним, тож основною метою було вижити. Але все ж таки це дало поштовх до пробудження закарпатської інтелігенції (М.Андрела, В.Довгович і М.Нодь), до перших діалектологічних розвідок та укладення перших діалектологічних словників (L.Dezso «A ruszinok hivatalos írásbelisége a XVII-XVIII», праці граматистів М.Лучкая, А.Волошина, І.Гарайди, лексикографа Л.Чопея та ін.). В умовах розквіту мистецького і наукового життя та національного піднесення виникла нова «руська» література (засновник – В.Довгович), мовознавство, словесна фольклористика та історія «карпаторусів» (фундатор – М.Лучкай). Були закладені основи для етнографії та досліджень «карпаторуського наречія» (І. Фогорашій).

Щодо стану закарпатського діалекту у ХХ столітті, то почався зворотний процес – олітературнення діалектної лексики, багато слів стають архаїзмами та історизмами, особливо гунгаризми, але й багато виникає російського суржика, що значно засмічує мовлення закарпатців.

Закарпатський говір належить до групи найархаїчніших говорів карпатської групи діалектів південно-західного наріччя. Закарпатський діалект на сході межує з гуцульським говором, на заході – з лемківським говором, на півдні – з румунською, угорською та словацькою мовами, а на півночі – з бойківським говором. Тому на межах дотиків із говорами та мовами відбувається запозичення деяких ознак від них.

Діалектологи виділяють чотири групи закарпатських говірок: 1) східнозакарпатські говірки (тересвянсько-річанські, східномарамороські, марамороські); 2) центральнозакарпатські (надборжавсько-латорицькі, березькі, боржавські); 3) західнозакарпатські (ужансько-лаборецькі, ужанські й східноземплінські); 4) північнозакарпатські (верховинські). Цей поділ в основному ґрунтується на відповідних фонетичних, морфологічних та синтаксичних особливостях. Також є відмінності у наголошуванні слів. Щодо лексичних особливостей, то вони фіксуються у словниках окремих говірок, чи наукових розвідках лінгвістів. Те, що закарпатський діалект – жива українська мова, підтверджують спільні ознаки між ними. Наприклад, Й.Дзендзелівський виокремлює їх 20.

У практично-дослідницькій частині для фіксації живого функціонування діалектизмів ми обрали літературний дискурс, адже саме у художній творчості можна відчутти силу живого народного слова. Було обрано першу повість у Закарпатті «Юра Чорний» Ю.Станинця та поетичну збірку «Вечурки по-баранинські» сучасного П.Чучки. Отже, загалом у межах однієї повісті Юрія Станинця ми виокремили 148 діалектизмів. Найчастіше зустрічаються іменники та дієслова. Серед виокремлених лексико-семантичних груп найчастіше зустрічаються: назви одягу та його атрибутів; номінації осіб; назви людського організму, частин тіла; назви сільськогосподарського та домашнього начиння; номінації будівель, закладів; конкретні та абстрактні назви різного спрямування; номени, пов'язані із газдівством, землею; назви страв, продуктів, напоїв; рослинні та тваринні номени; автентичні власні назви; номінації різних дій; назва релігійного свята; фразеологічні сполуки; автентична лайка.

У збірці Павла Чучки «Вечурки по-баранинські» всього було виокремлено 336 діалектизмів, найбільша кількість котрих є також іменниками та дієсловами. Така велика кількість діалектної лексики – це свідомий вибір автора показати красу та різноманітність закарпатського говору, це його ідіостиль. Щодо лексико-семантичних груп діалектної лексики, то було виокремлено наступні: назви одягу та його атрибутів; номінації осіб; назви людського організму, частин тіла; назви засобів для пересування; номени військово-воєнного

спрямування; назви сільськогосподарського приладдя; номени домашнього начиння; номінації будівель, їх частин, закладів; конкретні та абстрактні назви різного спрямування; назви хвороб; спортивні номени; назви страв, продуктів, напоїв; рослинні та тваринні номени; автентичні власні назви; номінації різних дій; автентична лайка.

Отже, художні тексти (і проза, і поезія) сприймається легко, діалектизми не засмічують контекст. Зафіксовані діалектизми відображають етнонаціональну картину світу закарпатців. Вони передають ті назви, які використовуються у повсякденному спілкуванні, і в кінцевому результаті живо ілюструють столітні традиції українського народу. Ці вирази також відтворюють культурні, релігійні та освітні особливості конкретного етносу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрій Бачинський. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 22.01.2024).
2. Барчан В. Творча спадщина Юрія Станинця: літературознавчий дискурс. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Вип. 2 (36). 2016. С. 38-44.
3. Бевзенко С. Українська діалектологія. К., 1980. 248 с.
4. Верхратський І. Знадоби для пізнання угорсько-руських говорів. Ч. 1: *Говори з наголосом движимим*. Львів, 1899.
5. Гаврош О. Павло Чучка-старший: «Люблю пофіглювати зі студентками». URL: <https://www.mukachevo.net/ua/news/view/70433> (останній перегляд: 22.01.2024)
6. Галушко К. Закарпаття у 18 – 1-й половині 19 ст. *Енциклопедія історії України: Україна-Українці*. Кн. 2. К.: В-во «Наукова думка», 2019. 842 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=2.13.7> (останній перегляд: 22.01.2024)
7. Грицак М. Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1: А–Б / За ред. П.Гриценка. К.: КММ, 2017. 380 с.
8. Грицевич Ю. Фольклорні тексти як діалектографічний матеріал у сучасному українському мовознавстві. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2018. №3. С. 72-76.
9. Гриценко П. Динаміка діалектного континууму: гносеологічні параметри (вступні зауваги). Діалекти в синхронії і діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології. Київ. 2017. С.7–14.
10. Енциклопедія Українознавства. В 10 т. / Гол. ред. В.Кубійович. Париж; НьюЙорк: Молоде Життя, 1954–1989. С. 585.
11. Дзензелівський Й. Закарпатські говори та питання генези української мови. *Третій Міжнародний конгрес україністів 26 – 29 серпня 1996. Мовознавство*, Харків, 1996. С. 160–165.
12. Дзензелівський Й. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ужгород, 1966. 98 с.
13. Дзензелівський Й. Про відношення закарпатських говорів до бойківських у галузі лексики. *Доповіді та повідомлення*. № 3. Серія філологічна. Матеріали першої Ужгородської міжвузівської конференції, присвяченої вивченню карпатських говорів. Ужгород, 1958. С. 11–16.
14. Закарпатський говір. URL: <https://cutt.ly/TwZgBhJS> (дата звернення: 28.01.2024)
15. Закарпатський діалект: Бібліографічний покажчик / Укл. І.Сабадош, О.Миголинець, О.Пискач. Ужгород, 2009. 138 с.

16. Зубрицька М. Лексико-семантичні особливості бойківських говірок у художньому дискурсі Івана Франка. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2016. Вип. 38. С.101–107.
17. Іваночко К. Акцентуація префіксально-суфіксальних дієслів у говорах «західних (угорських) русинів (на матеріалі етнографічних та діалектологічних студій В. Гнатюка)». *Мовозначі студії. Фразеологізм і слово у тексті і словнику (За матеріалами Всеукраїнської наукової конференції на пошану 75-річчя від дня народження професора Мар'яна Демського)*. 2010. Вип. 2. С.163–173.
18. Історія Закарпаття. URL: <https://cutt.ly/gwLPZjMG> (дата звернення: 21.01.2024)
19. Кондор М. Деякі особливості говірки с. Холмовець Закарпатської області. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Випуск 2 (30). С. 36-44.
20. Лавер О. Національне і регіональне у літературно-художній антропонімії (на матеріалі творів Дмитра Кешелі). URL: <https://cutt.ly/iwLSi9BN> (дата звернення: 21.01.2024)
21. Мадяр-Новак В. Музична фольклористика Закарпаття: етапи, постаті, здобутки (кінець XVII – середина XX ст.) : дис. на здоб. наук. ст. к. м-знавства : 17.00.03 / Львівська національна музична академія імені М.В.Лисенка, Міністерство культури та інформаційної політики України. Львів, 2020. 232 с.
22. Майор Р. Народовський рух на Закарпатті в 1860-х - 1918 рр.: генеза, розвиток та ідеологічні засади. *Русин*. 2015. №1 (39). С.
23. Мельник Я., Роїк О. Особливості функціонування діалектної лексики у творчості С. Вінченза та Г. Хоткевича. *Семантика мови і тексту: Матеріали ІХ Міжнародної конференції*. Івано-Франківськ, 2006. С. 123–126.
24. Микитюк О. Діалектизми як засіб увиразнення текстів Мирослава Дочинця. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 2. С. 85-91.
25. Мідянка П., Чучка П. «Закарпатський діалект»: що це таке, як він виник та чому важливо його берегти. URL: <https://varosh.com.ua/projects/zakarpatskyj-dialekt-shho-cze-take-yak-vin-vynyk-ta-chomu-vazhlyvo-jogo-beregty/> (дата звернення: 21.01.2024)
26. Німчук В. Закарпатський говір. *Ізборник*. URL: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um162.htm> (дата звернення: 21.01.2024)
27. Німчук В. «Кодифікувати» нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*. 2013. № 3. С. 3–26.
28. Німчук В. Причинки до закарпатського діалектогенезу. *Український глотогенез*. 2015. С. 19-37.

29. Носа М., Носа Б. Літературна Тячівщина в загальноукраїнському контексті. Методичний посібник. Ужгород, 2010. 80 с.
30. Папіш В. Діалектизми як компоненти фразем (на матеріалі художньої прози закарпатоукраїнських письменників 40-90-их рр. XX ст.). URL: <https://cutt.ly/6wZnfNII> (дата звернення: 18.01.2024)
31. Передмова / Станинець Ю. Юра Чорний. Повість. Унгвар: Видання Подкарпатського Общества Наук, 1943. С. 3-4.
32. Прокопович Л. Лексико-семантичні особливості закарпатських говірок у романі Мирослава Дочинця «Мафтей». URL: <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-2-11> (дата звернення: 18.01.2024)
33. Сабадош І. Закарпатські діалектизми як матеріал для відтворення мовної старовини (2). URL: <https://cutt.ly/GwLPZJPn> (дата звернення: 18.01.2024)
34. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
35. Савчин Т. Проблеми диференціації понять «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/28624/1/Savchyn.pdf> (дата звернення: 18.01.2024)
36. Станинець Ю. Юра Чорний. Повість. Оповідання. Ужгород: Вид-во «Карпати», 1991. 159 с.
37. Тихій Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі. Ужгород, 1996. 246 с.
38. Українська мова. *Енциклопедія*. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2000. 750 с.
39. Федака С. Три століття Марії-Терезії. URL: <https://zakarpattya.net.ua/Zmi/170173-Try-stolittia-Marii-Terezii> (дата звернення: 22.01.2024)
40. Харківська О. Діалектна лексика в поемі Петра Скунця «На границі епох». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 1 (47)*. 2020. С. 271-276.
41. Харківська О. Народні порівняння у Словнику закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району І. Сабадоша. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 1 (43)*. 2022. С. 237-241.
42. Харківська О. Суфіксальний словотвір апелятивних іменників в українських говорах Закарпаття : дис. ... к-та філолог. наук : 10.02.01 / Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2015. 397 с.
43. Чучка П. Вечурки по-баранинські. Ужгород: УВВК «Патент», 1992. 122 с.

44. Шатілова Н. Діалектна лексика як мовна домінантна ідіостилю Сидора Воробкевича. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6941/1/Shatilova.pdf> (дата звернення: 29.01.2024)

45. Юсип-Якимович Ю. Внесок професора Й.О. Дзензелівського до вивчення генези закарпатського діалекту. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 2 (46). С. 271-279.

46. Dezső L. A ruszinok hivatalos írásbelisége a XVII-XVIII. Században. *Szótár, elemzés, szövegek.* URL: https://fileskachat.com/download/89534_adc52d24901ad166ea02f45e5bc4534b.html (дата звернення: 22.01.2024)

Звіт про перевірку схожості тексту Oxsico

Назва документа:

Бакалаврська робота_Піровк Н.docx

Ким подано:

2024-05-23 16:41:33

2024-05-23 16:58:32

Наталка Лібак

Дата звіту:

Дата перевірки:

Ким перевірено:

Кількість сторінок:

Кількість слів:

I + U + DB + P + DOI

48

14687

Схожість 10%

Збіг: 25 джерела

Вилучено: 0 джерела

Інтернет: 24 джерела

DOI: 0 джерела

База даних: 0 джерела

Перефразовування 2%

Кількість: 24 джерела

Перефразовано: 895 слова

Цитування 6%

Цитування: 62

Всього використано слів: 1389

Включення 1%

Кількість: 11 включення

Всього використано слів: 187

Питання 0%

Замінені символи: 0

Інший сценарій: 8 слова